

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

CSORBA GYÖRGY

IHÁSZ DÁNIEL ÍRÁSAI VÖRÖSTORONYI TEVÉKENYSÉGÉRŐL ÉS EMIGRÁCIÓJÁNAK KORAI ÉVEIBŐL, 1849–1851

Dániel Ihász's Writings on his Work at Vöröstorony
and on the Early Years of his Exile, 1849–1851

The source publication presents the four memoirs and a diary excerpt by Dániel Ihász (1813–1881), all referring to the period between March 1849 and December 1851. The documents are supplemented by Ihász's appointment documents from 1849. Dániel Ihász was commander of the 55th Honvéd Battalion fighting in the Transylvanian theatre of war during the 1848–49 Hungarian War of Independence, and later he was appointed commander of the garrison at Verestorony (Turnu Roșu in Romania) after the occupation of the pass there. The forces under his command were pushed back by the Russian Army to Wallachia on 20 July 1849, and there they surrendered to the Ottoman troops. Ihász then shared the life of the Hungarian refugees in the camp at Vidin, and later in Sumla. He followed Lajos Kossuth to Kütahya, too, and became the governor-president's inseparable companion until his death. The sources now published give many new data to the history of the Transylvanian theatre of war and to the life of the Exile.

Keywords: 1848–49 hungarian revolution and war of independence, Transylvania, Vöröstorony, Dániel Ihász, exile, Lajos Kossuth, source publication

Ihász Dániel azon negyvennyolcas személyiségek közé tartozik, akinek a nevét – elismerésre méltó katonai szolgálata és helytállása ellenére – nem az 1848–1849-es szabadságharcban véghezvitt, hanem az emigrációban betöltött szerepe emelte ki. Korán az Oszmán Birodalomba menekült, Kossuth közvetlen környezetébe került, és kapcsolatuk szó szerint élethosszig tartó barátsággá és tiszteletté alakult. Az alábbiakban Ihász 1849–1851 közötti időkről szóló naplóit, visszaemlékezéseit és pár iratát tesszük közzé, abban a reményben, hogy egyszer feldolgozásra kerül Ihász rendkívül terjedelmes és szétszórt iratanyaga, és elkészül a Kossuth-emigráció egyik kulcsembereinek életrajza.

Ihász Dániel 1813. szeptember 17-én a Veszprém megyei Nagydémen született. Jogi tanulmányait követően hadfnak állt, és 1845-től már hadnagy a 48. gyalogezredben. 1848. június 13-án nevezték ki a 7. honvédszászlóaljhoz főhadnagyi rangban. Részt vett a Jellačić elleni harcokban, majd szeptember 24-től százados a 13. honvédszászlóaljban. November 25-én őrnagyi rangban a bihari szervezésű 55. honvédszászlóalj parancsnoka lett, majd ettől kezdve az erdélyi hadszíntéren tevékenykedett. Bem a vöröstoronyi hadszíntéren március 28-án alezredessé nevezte ki, amit a kormányzóelnök április 16-ával erősített meg. A kinevezési irat érdekessége, hogy azt tévesen Ihász József névre állították ki, és a *Közlöny*ben

is így jelent meg.¹ Amikor Klapka György, mint helyettes hadügyminiszter május 10-én elrendelte, hogy a tisztek kinevezési irataikat mutassák be a hadügyminisztérium katonai osztályának – mivel az összes törzs- és főtisztrol egy névkönyvet akartak összeállítani –, Ihász azonnal tollat ragadott és kérte, hogy kinevezési iratán javítsák ki a nevét.² Valójában a hiba Bem irodájából eredt. Bem *Kimutatása azon előléptetéseknél, melyeket táboromban tettem* című, 1849. március 30-án Szebenben kelt iratában szerepel először Józsefként Ihász neve, és ettől kezdve az iratokban ebben a formában vezették tovább.³ 1849. április 9-én Bem felterjesztette Ihászt a katonai érdemjel 3. osztályára, melynek megerősítő levelét 1849. május 6-án írta alá Kossuth Lajos, illetve Batthyány Kázmér külügyminiszter a hadügyminiszter távollétében.⁴ Bem vidini igazolása alapján Kossuth okiratban ismerte el 1849. szeptember 2-án, hogy Ihászt június 1-jével ezredessé nevezték ki.⁵ Szeptember 21-étől novemberig a vidini tábor parancsnoka volt, decembertől pedig azon önkéntes tisztek egyike, akik Kossuth testőrségét alkották. Ettől kezdve személye szinte elválaszthatatlanul összeforrt Kossuth életpályájával: követte Kütahjába, majd angliai és amerikai útjára, végül ő is Angliában telepedett le, és hűségesen kísérte mindenhová az egykori kormányzóelnököt. 1859-ben részt vett a magyar légió szervezésében és az első zászlóalj parancsnoka lett, majd ezredesi rangban a piemonti hadseregbe lépett be. Az újjászervezett magyar légió parancsnoka 1861 májusától 1862 közepén történt lemondásáig; ettől kezdve létszám feletti tiszt volt. 1866-ban végleg nyugállományba vonult, és Kossuthal élt előbb Torinóban, majd 1874-től haláláig, 1881. április 10-ig a közeli Baraccone di Collegnóban.⁶

A forrásokról

Ihász Dániel irathagyatékának legnagyobb részét jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrzi. Az anyagot 1915-ben Kossuth Ferenc özvegye ajándékozta a Nemzeti Múzeumnak; legnagyobb része az Ihászhoz írt levelekből áll. Az események időrendjében haladva az itt közlésre kerülő első három forrás is ebben a hagyatékban található meg.

A jelen szöveggözlés egyik legfontosabb része a vöröstoronyi ütközetekhez és az ott felállított védsereg történetéhez kapcsolódik. Az ütközetek, különösen az 1849. júliusi, Gyalókay Jenő munkái⁷ alapján viszonylag jól ismertek, Ihász írásai azonban sok ponton gazdagítják ismereteinket. Az első, Kütahjában keletkezett levelében az 1849. március 15. és július 20. közötti időszak eseményeit, lényegében a vöröstoronyi őrség parancsnokaként végzett tevékenységét örökíti meg.⁸ Nagyszeben 1849. március 11-i bevételét követően Bem folytatta az osztrák csapatok kiszorítását Erdélyből, melynek egyik fontos eleme volt a Szebenhez közeli Vöröstoronyi-szoros megtisztítása. A hely stratégiai értékét különösen az emelte ki, hogy a Törösvári-szorosnál nyugatra ez volt az egyetlen olyan hely, ahol a

¹ MNL OL R 125 Ihász-iratok 1. d. 7. f.; *Közlöny*, 1849. április 25. 88. sz.

² *Közlöny*, 1849. május 13. 104. sz.; MNL OL H 75 1848–49-es Hadügyminisztérium: általános iratok, 1849:19014.

³ MNL OL H 75 1849:9456.

⁴ MNL OL R 125 1. d. 5., 9. f.

⁵ MNL OL R 125 1. d. 29. f.

⁶ Az életrajzi adatok: *Bona* 1988.; *Bona* 2000. 399. o.; *Ruhmann* 1942.; *Bodrogi – Borsi* 1987.; *Lukács* 1986.; *Lukács* 1984.; *Nyulásziné Straub* 1998.

⁷ *Gyalókay* 1930.; *Gyalókay* 1916.

⁸ MNL OL R 125 1. d. 75–82. ff.

Kárpátokon keresztül nehéz felszereléssel is könnyen át lehetett kelni.⁹ Ihász visszaemlékezése sok adattal gazdagítja a márciusi ütközetsorozat történetét, amelyről eddig rendkívül kevés részlet volt ismert.

Beszámol a március 15-én kezdődött ütközetben részt vett magyar csapatok számáról, tevékenységéről, valamint Bem szerepéről is. A magyar sereg március 28-án lendült újra támadásba. Ihász beszámolója szerint a reggel 3-ra elrendelt támadást csak 4 órakeresztül megkezdeni, mert a hegyen való átkelés a vártnál nehezebben sikerült. A többi forrással ellentétben itt az szerepel, hogy Ihász nem 4, hanem 6 századot küldött a megkerülésre. A támadó erők számát 2000 főre tette forrásunk, szemben Gyalóky 2800 fős becsülésével. Ihász visszaemlékezésének fontos adaléka az orosz és oszmán-török csapatokkal való kapcsolattartás is.

A második vöröstoronyi ütközetről a második visszaemlékezésében számol be részletesen.¹⁰ Nagyszeben, Vöröstorony, Fenyőfalva és Fogaras térségének védelmét Pap Vilmos¹¹ meglehetősen gyenge és területileg is szétforgácsolt nagyszebeni hadosztálya látta el az orosz támadás megindulásakor. A július 10-i hivatalos kimutatás szerint összesen 3350 ember és 17 ágyú fölött diszponált. Ebből a stratégiai fontosságú Vöröstoronynál Ihász alezredek parancsnoklása alatt a Baróthy László¹² őrnagy vezette harcedzett 55. zászlóalj (982 fő), a 15. huszárezred 20 lovasa Kinizsi István¹³ századossal az élen, valamint Bodola Lajos¹⁴ főhadnagy 4 darab három fontos ágyúja (67 fővel) állomásozott.¹⁵ A Fenyőfalvánál állomásozó Bíró Ede¹⁶ őrnagy vezette, javarészt újoncokból álló és lándzsákkal felszerelt gyenge különítményt július 18-án arra utasították, hogy erős orosz előrenyomulás esetén Vöröstorony felé vonuljon vissza, amit Bíró még aznap meg is kezdett, és elérve a talmácsi magaslatokat, kapcsolatot létesített Ihással. Másnap Engelhardt és Lüders csapatai Vesztenynél egyesülve elvágták a Nagyszeben és Vöröstorony közötti összeköttetést.¹⁷ Az őrség létszáma körülbelül 1700 főre növekedett. Július 19-én az oroszok jelentősebb számú lovascsapattal tüntettek, a magyar csapatok előrenyomulására azonban rövidesen visszahúzódtak.

Másnap hajnali 4 órakeresztül indult meg az orosz túlerő támadása, amelynek nyomását Bíró két órán keresztül tudta fenntartani, de az Ihásztól való elvágás veszélye miatt kénytelen volt visszavonulni Vöröstorony irányába. Ihász Boiczánál védekezett, de a bekerítés elkerülése miatt ő is Vöröstorony felé kezdett hátrálni. Bár itt rövid időre ismét sikerült felvenni a harcot, a túlerő elől visszavonultak a veszteglőháznál két nappal korábban kialakított sáncig, de végül itt sem tudtak az újabb rohamnak ellenállni. A határnál még egyszer rendezték soraikat, a súlyos veszteségek (600 fő körüli halott és fogoly), valamint egy újabb bekerítés veszélye miatt azonban elhagyták Erdély területét. Útakadályokkal az

⁹ Az eseményekre lásd részletesen: *Gyalóky* 1930.

¹⁰ MNL OL R 125 1. d. 59–66. ff.; Az ütközet történetét alaposan megírva lásd: *Gyalóky* 1916.

¹¹ Pap Vilmos (1816–1865) 1849. június 6-ától alezredek, a nagyszebeni hadosztály parancsnoka. A személyek azonosításához a következő műveket használtuk fel: *Bona* 1988.; *Bona* 1998–1999.; *Bona* 2000.; *Csorba* 1999.; Magyar életrajzi lexikon.

¹² Baróthy László (1819?–1885), 1849. március 28-tól őrnagy, az 55. zászlóalj parancsnoka.

¹³ Kinizsi István (1826–1886) 1849. március 22-től alszázados a 15. Mátyás huszárezredben.

¹⁴ Bodola Lajos (1825–1897) 1849. február 1-jétől tüzér hadnagy, március 16-tól főhadnagy.

¹⁵ *Gyalóky* 1916. 157–160. o.

¹⁶ Bíró Ede (1806–1871) 1849. április 1-jétől őrnagy, június 22-től a 88. zászlóalj parancsnoka.

¹⁷ Bíró csapata: 88. zászlóalj 460 fővel, 15. huszárezred 12 fővel, 2 db hatfontos és 4 db három fontos ágyú. *Gyalóky* 1916. 157–158., 164–165. o. Ihász visszaemlékezésében 16-ára teszi Bíró Ede megjelenését.

orosz előrenyomulást sikerült oly mértékben lassítani, hogy a magyarok a lehetőségekhez képest viszonylag rendezetten érték el Caineninél állomásozó oszmán csapatokat.

Az oszmánok barátságosan fogadták a menekülőket a település szélén. Igaz ugyan, hogy a fegyvereket le kellett tenni, Ihász azonban ígéretet kapott a török parancsnoktól, hogy megpróbálja csapatait fegyverekkel együtt visszajuttatni Erdélybe. A fél-egy óra múlva megjelenő oroszok követelésére azonban az oszmán tiszt átadta a magyarok fegyvereit. Az oroszok lépése már eleve súlyosan sértette az oszmán állam szuverenitását, és a menekültek kiszolgáltatását meg is tagadta a parancsnok, annak ellenére, hogy csupán csekély erőkkel rendelkezett az oroszokhoz képest. Ihászt maga Lüders is felkereste a faluban.

Sorrendben a harmadik forrás korábban már megjelent nyomtatásban – kisebb pontatlanságokkal.¹⁸ Ebben Ihász a vidini táborparancsnokságáról, a sumlai tartózkodásról, illetve a menekültek helyzetéről ír. Ihász 1849. szeptember 21-én vette át a vidini tábor parancsnokságát Katona Miklóstól, majd erről Sumlán novemberben mondott le. Kossuth elleni merénylőlettervekről érkező hírek hatására 1849 decemberében vöröstoronyi tisztártsaival együtt létrehozták a kormányzó testőrségét.

A klasszikus napló műfajába tartozó negyedik forrásunk több sajátossággal rendelkezik. A szöveg két töredékből áll: az első az 1850. február 15–19. közötti eseményekről szól, a második pedig az 1851. szeptember 1. és december 23. közötti időszakról. A szeptember 1–10. közötti részt erősen átírva, kihagyásokkal és szerkesztve Áldor Imre már közölte 1870-es kompilációjában. Érdemes azonban azt is megjegyezni, hogy Áldor ezt Ihász felhatalmazása alapján tette: „Ha gondolod, hogy naplóból a Kutahiai elutazásunkat Londonig adhatod, én megküldöm, de úgy a mint naplómban napról napra van – te aztán összerakhatod a hogy jobbnak látod.”¹⁹ 1873-ban aztán a szeptember 1–19. közötti részt Hory Béla folytatásokban jelentette meg a *Jónás Lapja* című újságban.²⁰ Ebben a szövegközlésben is számos pontatlansággal és kihagyással találkozunk, sőt, néha oly mértékű szócserek, számeltérések, szövegváltoztatások vannak, illetve hozzátoldások találhatók, ami felveti a kérdést, hogy nem más kéziratból dolgozott-e Hory, hiszen ezeket a változtatásokat nem indokolta semmi. Ugyanakkor nem kizárt, hogy itt is csak a múlt századi szövegkiadási gyakorlat sajátosságaival találkozunk.

A második rész figyelemre méltó érdekessége, hogy az 1851. szeptember 2. és október 16. közötti rész szinte teljesen megegyezik (bekezdéseken, oldalakon át szó szerint) László Károly naplójával. Az eltérések akkor jelentkeznek, amikor László saját magáról ír; ekkor Ihász veszi át a tollat, és saját személyéről ad hírt. Más esetben Ihász Kossuth közvetlen kíséretében olyan eseményeknek lehetett tanúja, amelyekből László kimaradt, így itt szintén új információkhoz jutunk.²¹ Mivel László nem kísérte Kossuthot Angliába, onnantól

¹⁸ MNL OL R 125 1. d. 31–36. ff. Kiadása: Világos után. Ihász Dániel naplója Viddintől Kiutahiaig, *Világ*, 1923. febr. 8. 3–4. o.

¹⁹ Áldor Imre: Vázlatok a magyar emigráció életéből, Pest, 1870. 34–39. o.; Ihász ismeretlennek, valószínűleg Áldor Imrének, 1868. február 18. Turin. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár Ms. 10.254/o.

²⁰ Hory Béla: Egy kiszakított lap Ihász Dániel naplójából. *Jónás Lapja*, 1. (1873). 3. sz. jan. 19. 17–18. o.; 4. sz. jan. 26. 26–27. o.

²¹ László Károly (1815–1894) mérnök, tüzérszázados. Az 1848–1870 között vezetett kilenc kötetes naplója fontos forrása az emigrációs mindennapoknak. Kézirata az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, Oct. Hung. 720. jelzet alatt található meg. Kiadása: *László* 1887. Modern kiadásai: *László* 2001. 157–164. o.; *Pordán* 1996.

kezdve nyilvánvalóan teljesen eltér a két napló, december 5-től azonban ismét megegyezik. Nehéz megállapítani, hogy ki az elsődleges szerző, mivel mindketten vezettek naplót. László Károly 1848 és 1870 között írt kilenc kötetes naplója fontos forrása az emigrációs mindennapoknak. Hozzá hasonlóan azonban Ihász is naplóíró volt, amelyre egy 1880-ban kelt levelében is utalt: „Miután naplót magam is vezettem s most is vezetek, ha az, majd holtam után (talán) szinte napfényre kerül.”²² A törökországi emigráció alatt mindketten Kossuth közvetlen köréhez tartoztak, jól ismerték egymást, fennmaradt levelezésük alapján közeli barátságba is kerültek.

Véleményünk szerint az eredeti források összevetése alapján László szerzősége tekinthető elsőnek. Feltételezésünk alapja egyrészt, hogy László naplójának azon részei, amelyeket utólagosan szűrt be, Ihásznál már a rendes szövegtörzsben megtalálhatók. Másrészt, az emigránsok gibraltári elválását László a kivándorlók szemszögéből, az Amerikába induló hajóról írta meg, ugyanazon mondatok viszont – egyeztetett személyes névmásokkal – Ihásznál is olvashatóak. Az utóbbi alapján azt is feltételezhetjük, hogy Ihász utólag, Amerikában írta meg a vonatkozó részeket vagy az egész utazás naplóját. A másolás oka azonban homályba vész.

A negyedik forrás első részében a Sumlából Várnáig tartó utat ismerhetjük meg, majd a Kütahjából az Egyesült Államokba tartó utazásról tudhatunk meg eddig ismeretlen részleteket, különösen, ami a gibraltári megállót, az angliai kitérőt, illetve az óceánon való átkelést illeti.

A napló az első oldal tanúsága szerint Sajó Károlyné Kvassay Júlia (1858–1948) tulajdonába került, és viszonylag jól rekonstruálható az a kapcsolati rendszer, melynek révén szert tehetett a kéziratra. Kvassay Júlia ugyanis Kossuth Ferenc második feleségének, Kvassay Máriának (1855–1920) volt a testvére. Kvassay Mária korábban annak a gróf Benyovszky Sándornak (1838–1913) volt a felesége, aki nemcsak gyakran látogatta az öreg Kossuthot Olaszországban – ahol mindketten jelen voltak Kossuth halálakor is –, de később sűrűn látta vendégül Kossuth Ferencet is, akivel szoros barátságban volt. Benyovszky halála után aztán Kossuth Ferenc egy éven belül feleségül vette az özvegyet. Így nem véletlen, hogy a Kvassay család számos Kossuthoz köthető relikviával rendelkezett, többek között Ihász irathagyatékával, azon belül az említett naplóval.²³

Végezetül közöljük Ihász a szabadságharchoz kötődő kiadatlan kinevezési és kitüntetési iratait, illetve Kütahjában Kossuthoz írt versét.

²² Ihász Dániel Veress Sándornak, Baraccone di Collegno, 1880. január 5. MNL OL P 1590 Veress Sándor iratai I. d., 693–694. Megjelent: *Veress Endre: Ihász Dániel ezredes levelei Veress Sándorhoz. Vasárnapi Újság*, 1889. augusztus 11.

²³ Kovács 1909. 22. o.; Kossuth Ferenc eljegyzése. *Budapesti Hírlap*, 1913. november 25.; Magyar Családtörténeti Adattár: <http://www.macse.org/gudenus/mcsat/fam.aspx?id=6659>. Letöltés: 2015. február 11.

A forráskiadásról

Az első két kiadatlan visszaemlékezés mellett, a harmadik, már nyomtatásban megjelent naplót is közöljük, mivel túl sok pontatlansággal volt eddig olvasható. A negyedik szövegnél azonban terjedelmi okok miatt kihagyjuk azokat a részeket, amelyek már pontos forráskiadásokban napvilágot láttak: az 1851. szeptember 1–10.²⁴ közötti, illetve a december 5. utáni időszakot.²⁵ A szeptember 11. és december 4. közötti időszakból is jelent már meg László-naplórészlet, ez azonban nem mindenütt követi szó szerint az eredeti kéziratot – igaz, nem is vesz el az eseményekből, illetve nem beszél az október 6. és 14. közötti gibraltári napokról.²⁶ A kéziratokat összevetve a fentiek figyelembevételével Ihász naplójából csak az 1850. évi bejegyzéseket, illetve az 1851. október 1. és december 5. közötti részeket közöljük teljes terjedelemben. Ahol László nagyon eltérő módon írt a naplójában, lábjegyzetben jelezzük.

Összefoglalva a napló és a jelen forrásközlés dátumai:

<i>A forrás sorszama</i>	<i>A források időtartama</i>	<i>A forrásközlés időtartama</i>
I.	1849. március 15. – 1849. július 21.	1849. március 15. – 1849. július 21.
II.	1849. június 30. – 1849. július 23.	1849. június 30. – 1849. július 23.
III.	1849. szeptember 24. – [1850. február 14.]	1849. szeptember 24. – [1850. február 14.]
IV.	1850. február 15–19. 1851. szeptember 1. – 1851. december 23.	1850. február 15–19. 1851. október 1. – 1851. december 5.

A kurzívval jelölt részek ceruzával tett eredeti betoldások. A közlés nem betűhív, de igyekeztünk megőrizni az eredeti írás stílusát és ízét.

²⁴ Pordán 2001. 160–164. o.

²⁵ Pordán 1996. 9–14. o.

²⁶ László 1887. 104–139. o.

FORRÁSKÖZLÉS

I. Egy nyílt levél a Barátomhoz²⁷

Kedves Barátom!

Már szinte magam is restellem, hogy oly soká várakozttalak levelemre, mert úgy tetszik, hogy Szeben bevétele óta még nem tudósítottalak, no, hanem annál környübbállásosabban fogom leírni, az azóta történeteket.

15ik március 1849ben a brassói és vöröstoronyi úton, Veszény nevezetű falunál az előőrséget parancsnokoltam. A folytonos strapaczkok következtében, és minekutána már ezen nevezett falunál is 48 óráig szünetnélküli havazásban előőrségen lévén, kénteleníttem ruhátlan embereim, és patkolatlan lovaim tekintetéből jelentést tenni Szebenben a fővezérségnél a főlváltás végett; hanem is azon választ kapám, Vöröstoronyon embereimet felruházhatom, s lovaimat megvasaltathatom; ez ugyan szép könnyebbítése volt vala kifáradt csapatomnak; hanem ez már Bem alatt így ment és meg voltunk elégedve. Délután mintegy 5 óra tájban Bem egész erejével az előőrséghez közeledik, egy bizonyos távolságban megállt, és az előőrséget is bevonatá. A törzstiszteket maga eleibe hivatá és tudunkra adá, hogy ma a muszkákat a határból ki kell kergetnünk, s engem újra zászlóaljammal 1 század Vilmos huszárral, 4 század székely és 1 osztály vadással és még 8 álgúyával előcsapatul rendele. Parancsnokul utánunk küldé Kis Sándor²⁸ akkori alezredest. A muszkák ezen szép számú csapatját Bemnek látva, de nem gyanítva annak hadifortélyát, nem soká állottak ellent, mi pedig az előcsapatban annál jobban felbátorítva, hogy ily erővel, mint amilyen hátunkat fődte, hatszoros erőt is képesek leszünk megverni; ellenünket nyakra-főre, a sötétségbe beleérve, mintegy 9 óra tájban Vöröstoronyból is szerencsésen kizaklattuk.

Másnap Bem megérkezik, de csak staabjával Vöröstoronyban, rendelkezéseket tón további üldözésére a muszkáknak. Az itten lévő osztrák parancsnok Schwarz ezredes, készületben a történetek-re, sok holmiát hátra hagyva, csak gyalog illant el. A többek közt hivatalos pecsétjét is az irodában felejté, ezt Bem mindjárt felhasználva, a Kormányhoz szinte a Gyulafehérvári parancsnokhoz írt leveleket, tulajdon hivatalos pecsétje mellett, még ezzel is bépecsételte, hogy annál jobban meg legyenek az illetők győződve, miszerint Vöröstorony is már csakugyan hatalmunkban van. Én kérdém Bemtől: hol vagyon a többi csapatja? mire ő azt felelé, hogy azok eddig már Fogarasnál verik az osztrákokot; így tehát a muszkákat támadásinál a nagy erővel remületbe hozta, minket előcsapatot pedig felbátorított; hanem voltak Bemnek több ily hadifortélyai.

Engem Vöröstoronyban hagyott az 55ik zászlóaljjal 1 osztály vadász és 6 3pfos ágyúval és vagy 30 Kossuth-huszárral, azon meghagyással, hogy a muszkát még a határon túl is, ezt számba se véve üzzem. De nékem Bem a 6 ágyú elfogatát önhasználása végett elvitte, mert a várba csak a szoros védelmére gondolkodva, elfelejté, hogy ágyú ellen a támadásnál ágyú sem volna fölösleges; így tehát képtelen voltam, noha nagyon bátor és vitéz csapatommal többszöri siker nélküli támadásomat Bem visszajöttéig abban hagyni.

Eszembe jutá, hogy én a veszényi előőrségről egy parlamentert küldöttem, Puchner Commandírozó Generális családi actájával és egy érdemjellel a muszkákhoz, utána küldés végett (mindezeket Bem küldötte Szebenből hozzám a tovább küldés végett); hanem az én parlamenterem mindakkoráig nem tére vissza, és ez nékem egy ürügy volt a muszka parancsnokhoz írni és tudakozódni. A felelet helyett megjött az én parlamenterem, de hogyan? lefegyverezve, pénzétől megfosztva, s a mi még több, ott fogva tartva s koplaltatva; ezen megmérgeledve írtam néhány sort a muszka uraméknak, s benne részletesen leírá, hogy a magyarok a parlamentterrel, mi módjával bánnak; hanem semmi választ, vagy szóbeli mentegetést nem kaptam.

Éppen midőn legjobban mérgeledém, hogy azon kellemetlen szomszédok vélem szemben semmit sem geníroztak, sőt úgy látszott, hogy igen jól találják magukat, kapok egy hivatalos levelet egy ládával együtt Szebenből. A levélnek tartalma az vala, hogy ezen 60 Bouteilla champagnet küldé-

²⁷ MNL OL R 125 I. d. 75–82. ff.

²⁸ Kiss Sándor (1809–1849) 1849. január 23-tól alezredes és dandárnok, március 21-től ezredes.

ném el az armáda után; mire is tüstént válaszoltam: minekutána előttem más armáda nincsen, mint egy 1/2 óra járásnyira a szemtelen muszkái; tehát jónak találtam ennyi fáradságok után valahára, tisztikarommal magunknak egy jó napot csinálni, s az üvegeket pattogatva rendre kiürítettük. Szegény küldőjük aligha nem feledé, hogy Vöröstorony nem a Brassói úton – merre hadseregünk vonult – fekszik.

Másnap a szebeni polgárok hozzám folyamodának, miszerint lennék eszközlője, hogy az ellenfél temérdek előfogataikat, minekutána már a szántás s vetés ideje közeledik, bocsájtáná haza. Én kérelmüket jogszerűnek látván, tüstént írtam a muszka határparancsnoknak (General Scariatinnak²⁹) egy illendő levelet, melyre ő büszkén válaszolt, hogy egy zsvány parancsnokkal, ki gyilkol, rabol és gyújtogat, semmi levelezésben lenni nem akar, s így siker nélkül maradt kérelmem. Ezen levelet én elküldém Bemnek, ki nékem azt felelé: ha Scariatin generált elfogathatom, ezen visszaküldött levelet tegyem az alfelére, s az ő felelősségére veressék 50 reá. Szép expeditió, ha sikerülhetett volna.

27ik Mártiusban keresztl a Bemtől egy sürgetős hivatalos levelet, melynek rövid tartalma ez való: Morgen haben Sie dem Feind aus dem Bereiche des Reiches zu jagen. Ich wurde Ihnen noch ein tüchtiger Bataillon zu hülfen Schicken.³⁰

Éppen vacsoránál ülénk, és nem akartam derék tisztikaromnak ezen örvedetes meglepés által étványokat megrontani, és csakis vacsora után olvastam fel nékik Bem néhány sorait, melyre nagy öröm telve, hogy csak bosszút szerző ellenünknek még egyszer megmutassuk merre a hazájuk, néhány poharakat ürítettünk.

Hidd meg kedves Barátom, hogy mindig jó kedvünk volt, valahányszor támadni kellett; noha ezen támadás egy kevésé sajtáságos volt, minekutána az kétszeres erő, egy oly fészekből való feladatunk kiverni, hogy bizony akárki is meghökkenhetett; hanem Bem azt határozottan kimondta, s így annak meg kelle lenni. Másnap, azaz mártius 28dikára reggeli 3 órára való a támadás elhatározva, s ennek következtében 6 századot Baróthy őrnagy vezérlete alatt tüstént a levél vétele után a roppant hegyeken keresztl a muszkák hátukban rendeltém; magam pedig Kabos³¹ őrnagy zászlóaljával, mert Bem ezt küldé segítségemre, a szorosban indultam a támadásra. A támadás csakis reggeli 4 órakor történetett, mert a hegyekben éjszakának idején Baróthy csapatja nem érhetett a megrendelt időben a kitűzött helyre. Részünkről az ágyúkat honvédekkel kelle húzatni, mert a szoros szűke miatt lovakkal nem lehetett forgolódni. Az ellenfél 6 ágyúval 2 ellenében 4000 ember 2000 ellenében a dühösségig védte magát, hanem a hegyről tüzelésnek még is csak kénytelen való engedni, s magát a határig visszavonnia, hol is újonnan elfogadta a támadás és még végre onnan is 3 órai küzdés után, minekutána Koszta Márton³² és Thoult István³³ századosok néhány honvédekkel a hegyről a hídra rohantak s az ellenséget tökéletesen futásban hozták.

A honvédek határt nem ismerve, az ellenséget idegen földön is üzöbe vették, s úgy hogy sokban került őket arra bírni, hagynának föl az idegen földön csatázással, mire is azt a választ kapám, uram, a vasat addig kel verni, amíg meleg. Hanem még is lecsillapodtak dühöngések, s elnémultak az ágyúk, szint úgy a puskák is.

A két ágyút ottan hagytam még 2 századdal Oláhországban, további fölsőbb parancsolat vételeig; s a többi részével csapatomnak visszaindultam Vöröstorony felé; nem messze Vöröstoronytól jött Bem, Csányi³⁴ és még többen, látva őket oda vágattam, és jelentém a mint ő levelében írta, Herr General Ich habe dem Feind aus dem Bereiche des Reiches zu jagt,³⁵ ezen örvedve, de annyira a muszkák kiverésén, mint hogy azok az országban még egy ütközetet elfogadtak, s gondolta, hogy azon az idegen hatalmak minden esetre kapnak, s ügyünk fentartásáért minden esetre beléfogják magokat avatni.

²⁹ Jurij Jakovlevics Szkarjatyin (1808–1849) orosz vezérőrnagy.

³⁰ „Holnap üzze ki az ellenséget az ország területéről. Küldeni fogok Önnek még segítségül egy alkalmas zászlóaljot.” Ugyanezt megismételte: MTA Kézirattár, 10254/v. Ihász Dániel levele ismeretlennek. 1868. február 18.

³¹ Kabos Károly (1814–1876) 1849. február 16-tól őrnagy, a 14/III. gyalogezred parancsnoka.

³² Koszta Márton (1822–1857) 1848. november 6-tól főhadnagy, 1849. március 23-tól százados az 55. honvédszászlóaljban.

³³ Thoult István (1826–1893) 1849. február 1-jétől százados az 55. honvédszászlóaljban.

³⁴ Csányi László (1790–1849) erdélyi kormánybiztos.

³⁵ „Tábornok Úr, az ellenséget kiüztem az ország területéről.”

Bemhez kellett a kocsiban ülnöm, s véle visszamennem az előőrsökig; nagyon csudálkozott a muszkák gyávaságán, hogy oly hatalmas pozícióból kihagyták magukat verni. A veszteglőnél kocsija egy muszka halotton járt keresztül, úgy hogy majd csaknem fölborult, s kérdé tőlem, mi baj? felelém, hogy egy muszka halotton mentünk keresztül, hidegen válaszolt, bár csak már az országokban gázolhatnánk rajtok.

A határt elhagyva azt kérdé tőlem, messze vagyon-e még a határ? mondám, hogy azt már jóval elhagytuk, erre az öreg meghökkenve leszállt a kocsiból, s mindjárt visszaparancsoltatá vélem az egész előőrséget. Mondám néki: Uram, te egy ízben azt hagyád meg nekem, hogy a határt tekintetben se vegyem és ha lehet, csak úzzem az ellenséget míg csak szemeimmel látom. Jól van felelé, de posítiót nem szabad venni.

S így tehát sikerült azon büszke muszka generálist, ki azt írta, hogy egy zsvány parancsnokkal levelezésben ereszkedni nem fog, jól megpocskolni, csak az sajnos, hogy Bemnek kívánatát annyira nem teljesíthettem, t.i. Scariatint elfogva s azon bizonyos levélen át 50szer rá nem verethettem, hanem hiszen későbbben jobban lakolt ő, mert Segesvárnál elesett.

Ez barátom 6 óra hosszát tartva, március 28án történt Szebentől 2 óra járásnyira. Martius 27éről 28ra Szebenben reggeli 6 óráig báloztak, s Bemnek 100 vak ágyúlövésnél függesztették az érdemjel mellére, s éppen akkor, midőn mink a muszkával a nagyában verekedünk; no de ez már egyszer Erdélyben így ment.

És így már most Erdély ki volt tisztítva mind osztrák mind a muszkától. Engem Bem minden rimánkodásom dacára, hogy vinne ki bennünket is magával Magyarországra, hogy szülőföldünkért is harcolhassunk, röviden csak azt válaszolta: „Ez is szülőföldünk”; s ott hagyott csapatommal együtt.

Ami azt illeti Kedves Barátom, Vöröstorony nem az utolsó állomás Erdélyben, sőt még békés időben kellemes is lenne. A parancsnoki lakás grófi, hozzá járul még egy gyönyörű angol kert, a legkellemesebb s regényes vidékkel, a vadnak s pisztrágnak is bővében voltunk.

Így folydogáltak néhány napjaink, a honvédek dicső fegyvereiket ismét rendben hozza, magukat a sok terhes fáradozások után jól kipihenték.

Kopogtatnak ajtómon, s a szolgálatban lévő tiszt belépe egy fiatal csinos muszka tiszttel, ki is remegve jelenté (mintha emberevő lettem volna), hogy parancsnokától egy levéllel küldve van hozzám. Én ötlet magyar barátságos egyszerűséggel fogadám, s kérettem magamhoz néhány tiszt urat, hogy ötlet, míg a levelet átolvasom, s rá válaszolok, mulatnák. A levél tartalma, néhány foglyok kölcsönös kicserélése, és hogy előőrsömet az oláh határról vonnám vissza, vala. Különben a levél a legnagyobb illendőséggel volt írva, csak az aláírás volt föltűnő, a mint következik:

in kaiserlich russischen Diensten

Winterthoven Obrist

Ritter von mehreren Orden³⁶

Gondolám magamban, az aláírás igen is a maga rendében van, hanem hogy az a Ritter von mehreren Orden sokkal nagyobbban volt írva mint a név maga, s büszkeséget gyanítatott, s gondolám magamban, hogy nem vétkezek: ha én is az aláírásomat feldíszesítem, hanem alá is írtam az egyszer rám ruházott címet:

in dem ungarischen Armeem, Grenz u. Pass. Comd.

Ihász Obristlieutant

Ritter des ungarischen Verdienstorden 3te Classe³⁷

A levelet szépen lepecséltem s át akarom adni a remegő parlamenterek, kit is az ebédlőben lenni tudtam. Uram fia a muszka egészen felbátorodott! Csak gondold Barátom, őkelme azon rövid idő alatt úgy becsípett mint a csap, természetes, hogy a jó erdélyi borokból ingyen és bőven iva a muszka is hamar magyarrá lesz. Itten a tiszt urak a honvédek példáját követték, mert ők is valahányszor muszka szökevények jöttek, a mi igen is napirenden volt, őket borral hamar lekenyereztek, vagy is honvédek béverbúvátkák.³⁸ Én parlamenterek uramat nem igen soká jótanodni, hanem

³⁶ „Orosz császári szolgálatban/Winterthoven ezredes/több rend lovagja.” (ném.)

³⁷ „A magyar hadseregben, határ él[s] szoros Parancs[ság]/Ihász alezredes/a 3. osztályú Magyar Katonai Érdemrend lovagja.” (ném.)

³⁸ Kiss József tudósítása szerint például április 19-én kettő varsói lengyel, míg másnap még egy orosz katonaszökött át. *Honvéd*, 1849. április 26.

a levelet magam a zsebjébe téve útnak készítetem, s gondolám, hogy majd a friss levegő a magyar szesz fejéből kiszíjja, vagy hogy természete sem fogja gyomrában szívni a fölösleget. Ő nemigen akaródzott még menni, s mindég azt rebesgeté, hogy önálok egy törzstiszt a világért sem poharazna az alantós tisztekkel, már csak azt vártam, hogy fölcsapjon velem, s regrutámmá legyen. Nagy nehezen nékikészült, hanem egy kéréssel, t. i. hogy a szemét ne kötnénk be, minekutána már oly jól érzi magát köztünk, szegény biz már úgysem sokat kémlélhetett volna, hanem minden kérése mellett is bocsánatot kértem, hogy szemit már csak azért is béköttem, hogy az újak mind lássák, hogy a parlamentterrel hogy kell bänni, hanem közel sem úgy, mint önök tettek az enyémmel.³⁹

A kicserélés dolgában írtam Szebenben, hogy küldenének nékem muszka foglyokat vagy is már bésorolt honvédeket; hanem a bizonyos summát sem küldhették meg, mert a fölszólítás alkalmával, kinek volna kedve hazájában vissza térni, egy sem lépett elő, s így néhány öreg s házosokat erővel küldöttek.

Másnap csakugyan kaptam választ levelemre, s adreshem amint aláírásom volt, úgy vala czímezve, jele hogy a muszkáknál sem mind egy kaptafára vannak verve. Amily goromba Scariatín Generalis, annál műveltebb volt ez.

Már egészen elszokva a csatázástól, egyik nap magam,⁴⁰ rangomhozi illendő kényelemben helyeztetve [!], természetes, Schlafrackban,⁴¹ amit is nagy csuda, hogy az osztrákok tőlem el nem raboltak, lenézék palotámból, az alattam folyó Olt vize tükrözetében s bodor füstökkel eresztém szabad folyamban gondolatjaimat, míg szemeim két felém vágató törököt észre nem vevének. No ez már derék, gondolám magamban, míg a muszkáktól a foglyok kicserélését sem végeztük bé, már egy új ellenség a nyakunkon. Még rá sem értem, hogy rongyos Schlafrackomat levessem, már a gyors törökök bé toppantak hozzám. Szerettem volna nékiek egy barátságos jó reggelt mondani, hanem megelőztek biz azok engem, a mi több német nyelven, mi is nékem bántató gyanánt szolgálhatott volna, annyira megutáltam, ha nem ezektől már csak jó kedvvel el kelle túrnóm.

Az egyik elkezdé jövetelének célját, hogy ő küldve volna parancsnokától nálam nevében tiszteletét tenni, s egyszersmind szomszédi barátságos egyetértésre felszólítani; továbbá, hogy ha megengednék nékiek, minekutána állomások egy rongyos falu, olykor-olykor vásárlás kedvéért Szebenben bérándulni. Ki ne fogadta volna el mindezen szíves ajánlatokat? Kérdém tőle, hogy a muszkákkal mi történt? Azt válaszolá, hogy azoknak rögtön el kelle vonulni s ők jöttek helyekben határőrül.

Azt tudva, hogy a törökök bort nem isznak, még is hozaték legényemmel, pedig a javából, gondolám magamban, hogy a törökökkel én is versent tudok inni. Az asztal csak hamar térítve vala, s kínálám poharat emelni a jó szomszédságért, a poharak egy csöppig kiürültek, a hideg peccsenyéhez ez is, oly étvággal nyúltak, hogy azt lehetett gyanítani, hogy ökelmek hétszámra sem esznek egy jó falatot; pedig a mi több, a pulykacombok ugyan csak sűrűen meg voltak szalonnával dugodva, ezt ők mind nem tekintve jó étvággal ettek, úgy hogy már gyanút gerjesztett bennem, minekutána a töröknek sem bort inni, sem pedig szalonnát enni nem szabad, hogy ugyan nem valami kémek-e? Magamban gondolám, hogy őket nem lenne fölösleges a borral egy kevésbé eltántorítani, hogy azután jobban szívekből beszélne. Egyik pohár a másik után ürült, s nékem is csak akkor juta eszemben, hogy jó volna mégis megtudni, hogy kivel korhelkedek? Kérdém tehát, hogy kihez lenne szerencsém? Bezzeg megnyitá kelepű száját, s mint a 3dik oskolás gyermek felmondá leckéjét: hogy ő Zajda nevű, az ezrednek főorvosa majori rangban volna, s tüstént ajánlotta szolgálatját betegeknek. Nem tudtam mire vélni a dolgot, már nem csak a poharak, hanem a palackok is ürültek, nékem a nyelvem nehezdedni, ő néki pedig járnai kezdett, mint a felmetszett nyelvű fekete rigóé, a mi több minden pohár ürítésnél a köröm próbára tanított. Uram, ne vigy a kísértetben! A muszkákon csak ki tudtunk fogni, hanem a törökök, mint bor nem ivók, felül múltak minket is. Az igaz, hogy győzték, s úgy látszott mintha Törökországnak minden ürgéit gyomrokból kiönteni akarták volna. Mit volt mit tennem, fejfájással állottam elő, min ő nem győzött eleget csudálkozni, hogy miképp lehet ily jó bortól fejfájást kapni. Felszólítám őket egy kevésbé a szabadba menni, kérésemnek an-

³⁹ Kiss József a *Honvédben* megjelent korabeli levelében hasonlóan írja le az eseményeket és fordításban közölte az oroszok német nyelvű levelét. Itt április 19-ére tette az eseményeket. *Honvéd*, 1849. április 26. A pár nappal később szüleinek írt levelében 20-ra tette az orosz tiszt látogatását. Lásd: *Kemény* 1991. 159. o.

⁴⁰ Április 23-án. Lásd: *Kemény* 1991. 159. o.

⁴¹ Hálókabát.

nál szívesebben engedett, minekutána jelenté, hogy úgy is volna 4 szemközt valami mondanivalója. Kíváncsiságomnak csak is hamar megfelelt, mert jelenté, hogy ő nékiek számos lovakra volna szükségek, s amint pedig hallá, nekünk fegyverekre; hogy ha tehát mink nékiek megengednénk a lóvásárlást, ők nekünk kieszközölnék a fegyverszerzést. Én erre magam fejből elegendő választ adni nem tudtam. Ezen 4 szemközti eseményről én Czecz⁴² akkori Erdélyi főparancsnokot tudósítottam, ki is a dolgon mohón kapott, s a Doctorral légyottat tűztek ki, és abban egyeztek meg: hogy a lóvásárlás nem mehet, minekutána magunknak is nagy szükségünk vagon reá; hanem a fegyvervásárlásra a nevezett Zajda Uram tüstént kapott 4000 p.f. foglalót; hanem küldött is egy dupla és egy vont csót, miket is tulajdon urainktól vett meg, a többi fegyvereket még most is vásárolja. Hidd el kedves Barátom, hogy sokban került szegény hazánknak az ilyesféle vásárlások. Én jó módjával ezennel megszabadultam a török uraiméktól.⁴³

Most rajtam vala a tisztelgést vissza neki[!], mi egyik nap meg is történt, néhány urakkal átlomagoltunk Kinin nevű faluban, hol is Ibrahim bey ezredes mint határparancsnok állomása. Fogadtatásunk a legnagyobb pompával történt, a mi több a nevezett ezredes kérdé tőlem, hogy parancsolom-e a csapatot megszemlélni? mit is, csak azt válaszoltam, hogy arra nekem semmi jogom nincsen, de ha volna is, ő ezredes én pedig mint alezredes azt nem követelhetem; hanem ha oly szíves lenne, nekünk csapatját megmutatni, nagyon lekötelezne. Erre néhány perc alatt egész csapatját mi is 4 század gyalogságot és vagy 30 uhlanust tőn kiállítatá, a nekünk vélek tiszteletgettett. Kinézésük várakozásomat fölülhaladta, a mi még több, fegyverforgatásuknak 20 esztendei szolgálatomban párját nem is láttam. Hanem nagy zavarban is hoztak, mert gondolám, hogy ezen tiszteletet, csak ugyan vissza kell szolgálni, hanem miképp? rongyos honvédeimmel, kik mást sem tudtak, mint szuronyt szegezve rohanni, hanem azt már csak ugyan jobban értették, mint ők paradérozá fegyverforgatásukat. Eleget tanácskoztam a százados urakkal, hogy miképp lehetne egy századot összeállítani, hogy ők a szemnek is megfelelhessenek, noha természetükre, kinézésekre ugyan kiállhattak volna; hanem azon Isten adta rongy még azt is elrútította, így tehát éppen nem lehetett paradérozni velük, s a tisztelgés is abban maradt, azt az osztrák és muszka ítéletekre bíztuk.

Éppen egy oly alkalommal tevő nálam az Ezredes tiszteletét, midőn néhány csinos hölgyek is voltak jelen. Az ebéden szerencsém vala hozzájuk, már hogy ízlett-e nékiek a töltött káposzta, s más disznózsíros étkek, azt kérdezni tőlük szándékom sem vala. A toasztozás szorgalmasan folyt, a mi több Ibrahim ezredes Kossuthért, Bemért és s szabadságért emelt poharat, mit a hölgyek is annyira megkedveltek, hogy ebéd után hálálul csárdásra kényszerítették, a már idős, de annál izmosabb, őriási alkotányú, szabadelvű barátunkat.

Erdélyben az egész világ azt gondolta, hogy már az örökös fegyvernyugvás meg van alapítva, olyanok is találkoztak, kik hosszas strapatiójuk után megroncsolt testeket (mindamellet, hogy épebbek voltak az Ibrahim török ezredes úrnál) nyugalomban akarták tenni, s szegény hazánk zsírján kadávereket⁴⁴ hízlalni. Amint említém Erdély már a béke legszebb színpadát képezé, elkezdettek bálozni, s az egész világ bált adott. Szebenben annak szünete sem volt; noha csak egyre sem voltunk vöröstoronyiak hivatalosak, kivévn arra,⁴⁵ hol ki volt vetve, hogy egy alezredesre 30 és grádatim⁴⁶ pengő forint esik, a többiekén csak őriznünk kelle a Szebeni hősöket, hogy valami módjával a muszka is meg ne jelenjen táncvigalmakon. Hanem bíz az úgy szokott történni, ha a macska honn nincs,

⁴² Czecz János (1822–1904) ezredes, 1849. április 18-tól az erdélyi sereg ideiglenes parancsnoka.

⁴³ A történeteket Kiss József is hasonlóan írta le: „23án a török vezér Ibrahim orvosa jött hozzánk kérvén basája nevében hogy őt és vezéröket Szebenbe élelmi szerek vásárlására bocsássuk be. nem csak meg engedte a parancsnok, de bárla is meg hitta Szebenbe, mit csupán azért nem fogadott el, hogy négy elfogott vadászunknak, a nálunk levő orosz foglyokkai kicserelését mint ígerte még nem eszközölheté, azonban az általunk f. h. 28án adandó bárla elígérkezett. E kútfőből tudjuk, hogy a török elfoglalja a határ szélét, s innen az oroszoknak ki kell menni, a mint meg is kezdték a menetelt Kinin felé.” MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltár XIII. 6/c. Katona család iratai, Kiss József levele Kiss Mihálynak, 36. sz. levél. Vöröstorony 1849. április. 25. Kiadva: *Kemény* 1991. 159–160. o.

⁴⁴ Holttesteket.

⁴⁵ 1849. április 25-én Bethlen Gergely ezredes hívására utazott a tisztikar Szebenbe. Lásd: *Kemény* 1991. 158. o.

⁴⁶ Fokozatosan.

akkor az egerek táncolnak (Bem Magyarhonban volt!). S hogy én is ki ne maradjak a tánckedvelők sorából, tehát rászántam magam Vöröstornyon is egy vigalmat adni. A szebeni világot meghíva, noha néhány törzstiszteket kivéve senkit sem ösmertem, szinte a török urakat is megkértem; hogy szíveskednének megjelenni. A nap első májusra volt határozva, mint azon napon még a Schwarzwelb világban is Vöröstornyt a szebeni sáskák megszozták lepni; így tehát jónak találtam őket elkészülve elvárni. Olyan különféle nemzet egyvelegét, nem hiszem Kedves Barátom, hogy valaha Vöröstorony fogadott volna. Ott volt a magyar, horvát, osztrák, szász, oláh, török és muszka (ezen utolsók mint szökevények, csak kapuőrül voltak felállítva) volt[!].⁴⁷ Aristocratiai és Democratiai párt, egyáltalában, egy nagyszerű egyveleg; a társalgás mind a két részről, hanem különözve élénken ment, még őket éjjél után egy titkos riadó verés és futás által elnémítottam; az ágyúk és a puskák szólottak, a nők egyik ájulásból a másikba estek, s azt vélték, hogy a szabinusi nőrablás következik, az ecet nem volt elegendő fellocsolásokra; látván, hogy bíz ezt valósnak veszik, alig győztem a legnagyobb hidegvérrel is vélek elhitetni, hogy az egész csak vakláрма. A szebeni hősök nagyobb része fejüket vesztve egyik a másik podgyászát kapkodva, alig válnak ijedségekből feléleszhetők; további leírását fölöslegesnek találok, mert csak 8 nap tartott, s azt az újság úgy is elég bőven rajzolta le.⁴⁸

Május, június és július hó 20káig különféle viszontagságokon átgázolva az idő eltölt. A muszka már Besztercénél és Brassónál bétört, Bem vélek nagy csatákat vívott, nekem azt írta, hogy semmi esetben a szorosból az országbá ne szoruljak, hanem ottan életre-halálra küzdjek. Szép föladata egy oly csekély csapatnak, tudva azt, hogy idegen földről támadás nem történhetik, mi is csak az ország belsejéből reménylhető, s úgy is lőn, még Bíró őrnagyot 3 majd csaknem haszonvehetetlen fegyverzetű századaival küldötték segítségemre. Július 21kén a támadás Szeben felől 9000 muszka által megtörtént, ennek ellenében 1500 emberrel 3 órai csatázás után minekutána már 500 emberem oda-veszett, 3 ágyúm elpattant, a hazámból kivonultam, s talán tőle örökre búcsút vettem, s itten most török pártfogás alatt, hanem 7000 muszkával táborozunk (azon különbséggel, hogy azok fel, mi pedig lefegyverkezve). Ezen leveletem ezen szép táborban írom, s küldöm Sári markotányosnéntől, kit is kérek, jutalmaz meg egy pár magyar huszassal, mert tudom, hogy már a Bankónak eddig úgy sincs értéke, én is szívesen adnék néki útiköltséget, de a hol nincs, onnan ne végy, s így tehát megelégedett az arccirógatással. Jövő levelem vándorlásomat fogja tárgyalni, addig is az én Istenem áldjon meg, ne felejtkezz meg, ha mindjárt idegen földön vándorló, de téged még is

forrón szerető Barátodra,

Ihászra

Kutahija, március hó 8kai 1851.

II.⁴⁹

Ihász Dani alezredes született 15 Sept 1814 Nagy Dém. Veszprém megyében.

Június 30ka 1849ben Bem altábornagy úrtól midőn már a muszkák Beszterce és Brassónál bétörttek és a mieinket vissza nyomták, mint Vörös Torony Szoros parancsnoka azon szigorú parancsot kapám, hogy a parancsnokságom alá rendelt 55ik zászlóalj al ellenség ellenében életre halálra küzdjek és semmi feltétel alatt a szorosból az országban bé ne menjek.⁵⁰

Július 16kán 1849 Bíró Ede őrnagy úr a 88ik zászlóalj Parancsnoka ki is a Fenyőfalvi híd védelmére 3 századdal és 4 ágyúval volt rendelve, azon utasítást kapá, hogyha magát a nevezett állásán

⁴⁷ Csány László Kossuthnak írt 1849. május 2-i levelében csalódottan írta, hogy „A török tiszték nem bártorkodtak eljönni a verestoronyi bálra, egy törzsvost küldének oda, pesti születésűt. Ez mondja, hogy amíg az orosz seregek el nem távoznak, nem mernek a törökök nyilván hozzánk csatlakozottoknak mutatkozni, de azután számolhatunk reájok. Fegyverkapathásra máris van reménysege általuk Czetznek.” Csány ir. II. k. 302. o.

⁴⁸ Az eseményről és Ihász tréfájáról a *Honvéd* 1849. május 8-i száma tudósított. Ott április 30-át jelölték meg a vendéglátás napjának.

⁴⁹ MNL OL R 125 1. d. 59–66. ff.

⁵⁰ Bem utasítása: MNL OL R 125 1. d. 19–20. ff.

nem tartja, hozzám Vöröstoronyra húzódjon, - ennek következtében erőm növekedett 9 századra 2, 6 fontos és 6, 3 fontos ágyúra, még 30 Kossuth huszárra, mind öszve 1700 ember.

Julius 19kén estve az ellenség előrenyomula Biró őrnagy úr előrségéig, rövid tüzelés után ismét visszavonula. Másnap reggeli 4 óraker a muszkának túlnyomó ereje állván mint egy 8000 gyalog 1000 krími kozák és 16 nehéz ágyúból ujjon megkezdé a támadást. Annak erős tüztét fölfebb említett őrnagynak parancsnoksága alatt álló 3 század és 4 ágyú 2 óráig vitézien állék, de látván hogy ha még tovább állaná a tüzet, tehát átszárnyaltatva, csekély erejével, tőlem elvágódtatna; ennek következtében kéntelenítetett Vörös Toronyra vonulni.

Itten a csata újból megkezdődött, de minekutána Vöröstorony sem a természettől úgy alkotva, sem úgy erősítve nem volt, hogy az ország belsejéből támadó ellenségtől, főképp oly túlnyomó erőttől (1700, 9000 ellenében) védődhetjék, melynek következtében, látván hogy elrendelt századjaim ellenében mindenütt egy zászlóalj állott, s mindenütt oldalban vezetődnek, kéntelenítettem az egy óráig tartó szorosan, csatázva egész a veszteglőig visszavonulni.

Itten egy két nappal előbb rögtönzött sáncban kezdődött a 3ik pontja a csatának. Hat ágyú ezen nevezett sánkra rendeltetett, 2 az oláh határ felé volt szegezve, minekutána onnét is vártuk a támadást, 2 század a sáncnak bal hegy oldalára fel állítva, az előnyomuló ellent onnét hátráltatni vala rendleve. A 6 hat [sic!] ágyú kegyetlenül dolgozott az ellenével, de éppen midőn az ellenfél elszánt rohammal halada elő, egy 6 és egy 3 fontos elpattana, mely nem csekély zavart idéze az ágyúsok között, ezen zavarban, mind a 6 ágyú lecsúszott a félig készült homok sánctól, és így a hegyoldalban felállított 2 századnak tartása következtében sikerült egész az oláh határig vonulni. Itten ismét új állást véve elszántan vártuk ellenünket, de sajnos hogy majd csaknem már 600 ember veszteséggel (részint halott, sebes és fogoly) ellent állottunk ugyan, hanem egy 3 fontos újonnan darabokra patant, s azon hírt is hallottuk, hogy hátunkban 2 zászlóalj jó; hazánk határától búcsút kelle vennünk.

Az út elrontása következtében az ellenség bennünk gyorsan üldözni képtelen vala, így leverve idegen földön elértünk a törökök előrségeikig.

Kinin a legelső falu a határtól mint egy óra járásaira, hol is az első török katonai állomás vala. Az ottan állomásozó katonaság az én vonulásomat észrevéve a falu eleiben úgy állván ki, hogy a távolból száma nagyak láttassék; én céljukat mind nem tekintve, még megmaradt csapatomat rendbe szedve feléjük közeledik, és egy bizonyos távolságban megállítván, magam Cseh Imre⁵¹ százados úrral (ki is a határszélen hozzám mint török tolmács volt rendelve) előre vágattam, s találkoztam az ott lévő török ezredes (Kadri bég) parancsnokkal, kinek az egész eseményemet, hogy a túlnyomó erőnek engedni kéntelen, nála pártfogást kérnék, ki is azon feltétel alatt, hogy ha fegyvereimet lerakatnám, szívesen fogadja, s hozzá téve azon ígérettel, hogy fegyvereimet mindenütt kocsikon utánam hordatja, míg valahol újra jó módjával kedves hazánkba becsúsztathat (ezt mind a magas Porta nevében ígerte). Ezen jó szándékának engedve, a fegyvereket a falu végén a legnagyobb rendben lerakattam, de még egészen le sem rakva már a muszka kozákok vágatva előre nyomultak; ezt a török parancsnok látva csapatomat egy jó alkotású dombra rendelte, engem pedig egy házban kísértetett, hová is két strázsát állíttatott. Alig egy ¼ óra eltölte után egész egy muszka armada ott termett, 6 muszka és egy osztrák generális vezérlete alatt. Egészen magamra hagyva, csapatomról mit sem tudva, vártam az egésznek kimenetelét.

Többen a muszka tiszték közül kíváncsiságból-e vagy gúnyból be akarának hozzám jönni, de a török strázsák egy átaljában ellenezték. Az ablakon mi az utcára szolgált kinézve, látám ágyúimat a muszkáktól vissza kísértetni, s nem tudtam mire vélni a dolgot, minekutána a török ezredes nékem szavát adá, hogy semmi feltétel alatt kezeiből ki nem adja, sőt mindenütt utánam vontattatja.

Az ajtóm nyílt elvont az ablaktól, s hozzám lépett a török ezredes, kíséretében egy muszka főtsit, kinek rangját és nevét nem tudva, nem a legnagyobb tisztelettel fogadtam, minekutána nem tudtam, hogy a Portának vendégje, vagy fogolya vagyok-e, de miután következő kérdéseket tevé, t.i. hogy én vagyok-e ezen csapat parancsnoka? Mire igennel feleltem, tovább hogy miképp bátorkodtam ily maroknyi csapattal oly roppant test ellen csatázni? Felelet (még mindig fődözött fővel): Uram, én mint régi katona, megszoktam fölfebbvalóimnak parancsát teljesíteni, parancsom pedig az vala, önökkel életre-halálra küzdeni; hogy azt egészben nem teljesíthettem, azt az urak tudhat-

⁵¹ Cseh Imre (1805–1852) százados, a vöröstoronyi dandár vezérkari tisztje.

ják, hogy mily roppant erővel és mi módjával körül voltam véve, és minekutána már 1/3 csekély erőmnek veszve volt, kéntelenítettem maradékkal keresztül törni. Tovább: Tehát mért nem adta meg az Úr nékem magát? Felelet: hogy ha tulajdon szemeimmel nem láttam volna, hogy a kozákok szegény fegyvertelen honvédeimet is leszurdalták, talán meggondoltam volna magam.

Bosszú látszott vonásaiból, de mind amellett még azon kérdést intézi hozzám, hogy mit fogok most a töröknel enni? Mire azt feleltem kalapom levéve: „Uram, hogyha nékem a török Porta kenyeret nem ad, tehát kenyér haját koldulni fogok”. Erre mérgeesen az ajtót felrántja, néma búcsúzással magamra hagyott, magamban azt gondolva, hogy kezeitek között vagyok, azt tehetitek vélem, amit akartok. Minderre neki bátorodtam, az ajtón kilépek, mit is barátságos török őrjeim nem ellenzék, s az ajtó mellett padra ülék; mintha valami nagyszerű csuda állat lettem volna, úgy ömlöttek oda a muszka tiszték bámulásomra, s különbözőkérdésekkel, és dicsérettelkkel illettek; a többek között egy azt mondja németül, Mein Herr wir hätten nicht gegen einander, sondern gegen einen dritten fechten sollen, ewig Schade für so eine brave Truppe und für so ein Geist wie die den Ungarn.⁵² Erre látám, hogy egy mellette álló fiatal tisztcskének könnybe borultak szemei. Azon főtisztnak nevével kérdelem, ki nálam a szobában volt a török ezredessel, s azt mondták, hogy Lüdersz⁵³ Commandirozó Generális lett volna. Egyszerre hangzott a trombita és dob, futva hagyának helyemen, s csöndesség lón a faluban.

Ezeknek történte után többek tisztjeim közül szabadon jövének hozzám. Öröm leppe találkozáson, kérdelem, hogy szegény csapatom hol vagyon, mire a török ezredes is oda jött, s szabadon vezettek az enyimekhez. Ők egy tágas dombon már akkor mind sátorok alatt tanyáztak, egy bizonyos távolságra körülvéve, egy bizonyos távolságra körülvéve török lovas és gyalog strázsáktól, de közel sem azért, hogy netalántán szökjünk, hanem, hogy a mellettünk mintegy száz lépésnyire tanyázzó, 7000 főből álló muszka csapatától ne ingerellessünk; jöttek ugyan közülük temérdek bámulók, kik még is a török őrkötől szitkozódó s durván hangzó szavakkal vissza utasítottak.

Örömtelve ismét az enyimek közt, elbeszéltem magamnak, hogy övélük azon idő alatt, míg tőlük elkülönözve voltam, mi történt. Ők a legnagyobb rendben sátorokban helyeztetődtek, rövid idő eltölte után nagyobb része a muszka tisztikarnak a dombra fölment, a legyőzötteket keservekben szemlélni; hanem nem csekély bámulás lépé meg őket, midőn Dorsner⁵⁴ osztrák generális, a csekély számú csapatot (1133)⁵⁵ zárt sorokban rendelé, s őket felszólította, hogy aki véle hazájába szabadon vissza térni szándékozik, bátran lépne elő. És kik léptek elő? Egy néhány besorozott osztrák fogolyok. Abban a reményben élve, hogy minő bátor csapattal fogja gyáva zászlóaljaikat növeszteni, és csak a gyávák tértek vissza. Voltak vagy öt muszka foglyaaim az 55ik zászlóaljba bésorozva, azok az Istenre rimáncodtak, hogy honvéd ruhába átöltözve dognának el őket, mi is szerencsésen sikerült, és nálunk maradtak.

Most már magam is a táborban szállásoltam, hol is még 7000 muszkával együtt tanyáztunk, csak hogy török örök által elkülönözve, azon különbséggel, hogy ők szabad egy alatt, mi pedig sátorokban. Ezután a muszkák magukat kipihenve, vissza Szebennek indultak, magukkal víve több csatákban győztes fegyvereinket. Ami tulajdonunk volt, azt meghagyták volna, hogyha előre tőlünk el nem rabolták volna.

23dik júliusban, eseményünkről tudósítva, megérkeze Ismail Pascha, ki is tüstént a Kadri Bey török ezredest Bukaresztbe kísértette fegyvereink átadása végett.

Ismael Pascha egy igen barátságos katona, irányunkban a legnagyobb illendőséggel viseltetett, ki is tüstént rendeléseket adott, a jobbani ellátásunk végett; minekutána edelőg csak kenyeret kaptunk tőlük, marháink még magunknak voltak, csakhogy a főzőedény szűke miatt ki hogy tudta, úgy sütötte meg a húst.

⁵² „Uram, nem egymás ellen, hanem egy harmadik ellen kellett volna harcolnunk. Örök veszteség egy ilyen bátor csapatért, egy ilyen szellemért, amilyen a magyar.” (ném.)

⁵³ Lüders, Alekszandr Nyikolajevics (1790–1874) orosz tábornok, az V. hadtest parancsnoka.

⁵⁴ Franz Dorsner (1795–1852) a 14. határőrezred ezredese, 1849 elején hagyta el egységét és szökött át az osztrákokhoz. 1849 nyarán összekötő tiszt az erdélyi orosz csapatok főhadiszállásán.

⁵⁵ Orosz források szerint a magyarok száma a fegyverletételkor 1020 fő volt, és több mint 300 foglyot ejtettek. *Nyepokojcsickij* 90. o.; Fuád július 27-i levele szerint a határt 1120 magyar lépte át. *Nazır* 2006. 38. o.

Csekély számú csapatok, lelkes tisztekkel ellátva, éppen nem voltak leverve, minekutána azon kellemes remény táplálta őket, hogy lehetetlen az, hogy hazájuk elveszthessen; ami több még, Izmael Pascha is azon ígérettel biztatott, hogy Orsovánál, vagy más úton vissza ad bennünket, hazánknak.⁵⁶

III.⁵⁷

Viddinben Katona⁵⁸ ezredes úrtól sept. 14-én⁵⁹ 1849 az parancsnokságot a magyar tábor fölött átvetttem. A táborban egy általános megalégedetlenség uralkodott, nagyobb része föllebb valóik által izgatva a hazabocsátást követelték, a józanabb rész mégis inkább idegen földön sínlódni, mintsem honn, vagy pedig a zsarnok szolgálatjában létezni óhajtott. Farkas⁶⁰ ezredessel a Palatinális huszároktól és Rosti⁶¹ őrnaggyal a vadászoktól több öszve ütközésem volt, hogy mi oknál fogva ösztöngöm a tábort a török iga alá, midőn elhagyott hazájukban szabadon vissza térhetnek. A szökés nagyban megkezdődött, 40-en 50-en egy éjszaka több tisztek is együtt próbálták, de nem sikerült nékiek, és mind vissza hozták őket. A viddini Pascha Zija kijött a táborban, előrendelte az egész csapatot, s kérdé, hogy mi az oka szökdözéseknek, minekutána minden nap kikapják az élelmetek, a Kormányzó úr dohánnyal ajándékozta meg a legénységet, de nagyobb része, főképp a székelek még is azt felelték, hogy ők elszöknek. A nevezett Pascha még közibek való ágyúztatással is fenyegeté őket, mire azt felelték, tessék, ők nem rettegtek ott is, hol több ágyúnak és nagyobb erőnek voltak kitéve. A demoralisatio a csapatnál napról napra nőtt, természetes, mert külömbféle ezredektől és csapatokból, nagyobb részént tisztjüktől elhagyatva, gond nélkül voltak. Több ízben mondám, hogy inkább 20.000 fegyveres erőt 60.000 ellenében vezérelni, mint ily csekély számú demoralisált fegyvertelen népet kormányozni. A betegség (cholera) nagyon kezdett uralkodni, napjában 5-6, több ízben reggelre a sátor utcákban 2-3 is találtatott halva. Cseh Imre százados, ki még Vöröstoronynál nálam mint török tolmács volt, itten is azon szereppel volt felruházva, és még az élelmezést is, ami a táborban a legnagyobb föladat volt, ő viselte; ezen becsületes és lelkes honfinak, kitartó türelemre és szolgálatjábani túlságos iparának és fáradtságának, erős és még több erélyes és igazán hozzám való ragaszkodású tiszt uraknak köszönhetem, hogy a parancsnokságot továbbra is képes voltam viselni.

Kormányzó urunk küizene egy ízben hozzám, hogy föllebb említett százados úrról bővebb ismertetést küldjek be néki, minekutána Szöllösit, ki nála mint tolmács lévén, elbocsájtotta s heliben ötet szeretné. Mit mondhattam volna mást egy oly férfiúró, mint ő, ki hazájában mint értelmes ember annyit tett, hogy többet tenni egy böcsületes honfinak túlságos kívánat volna. A Kormányzó úrhoz jutott ennek következtében, de mind a mellett, midőn látta, hogy ő nélkül a táborban nagy hiány lenne, tehát ambíciója oda vitte, hogy mind Kormányzó úrnál, mind pedig a táborban szolgálatját pontosan és minden hiány nélkül viselte.

Az hidegek és az esőzések beállottak. A népnek nagyobb része ruhátlan, tisztjeik nagyobb része a városban költözött, úgy annyira, hogy több századoknál csak őrmesterek vezényeltek. A törzstisztek közül csak magam mint parancsnok és Bíró őrnagy úr, a 88-as zászlóalj parancsnoka maradt künn.

⁵⁶ Robert Colquhoun bukaresti angol konzul 1849. július 23-án arról írt Palmerstonnak, hogy kb. 1100 fő, valószínűleg a vöröstoronyi őrség, átlépett Havasalföldre és megadta magát Izmael pasának, aki aztán lefegyverezte őket, azt mondta nekik, szabadok, mehetnek, ahová akarnak. A tisztek, köztük egy ezredes és 2 őrnagy, a táborban maradt, és rangjuknak megfelelő ellátmányt kapnak. Ömer pasa tudatta Colquhounnal, hogy pár órával a magyarok érkezése után Lüders Izmael pasához küldetett, követelve, hogy a fegyvereket az oroszoknak adják át, ami meg is történt. *Correspondence Relative to the Affairs of Hungary 1847–1849*. London, 1850. 293. o.

⁵⁷ MNL OL R 125 1. d. 31–36. ff. Megjelent kisebb pontatlanságokkal: Világos után. Ihász Dániel naplója Viddintől Kiutahiáig, *Világ*, 1923. február 8. 3–4. o.

⁵⁸ Katona Miklós (1813–1886) alezredes.

⁵⁹ Az Ihász-iratok között található levélmásolatok között szerepel Bem utasítása, amely szerint a parancsnokságot szeptember 21-én vette át. MNL OL R 125 1. d. 37–38. ff.

⁶⁰ Farkas Károly (1811–1868?) ezredes.

⁶¹ Rosty István (1817–1869) őrnagy.

A kellemetlen őszi idő végett 15-dik *október* 1849 béquártélokban bennünk a városban, a legénységet nagyobb részét 20, 30–50 istállóban, kamarákban és kávéházakban. Még csak akkor kezdődött meg nehezebb oldala parancsnokságomnak, az engedelmességet nagyobb részént felmondták, tisztelet, becsület Bíró őrnagy az 88. zászlóalj, Fráter⁶² százados az 55-ik z-a. és Knall⁶³ százados a tüzér parancsnokoknak, ezek még fenntartották a rendet csapatjuk fölött, nem különben Weigli Vilmos⁶⁴ százados úrnak, ki is, mint akkori segédem, fáradhatatlanul működött, de a többenél sem szép szó, sem fenyegetés nem használt. Előtte való napokban Hauszláp⁶⁵ Generalisnak nagyszerű macskazenét csinált a Magyar Emigratio, minek következtében kéntelen volt a Gőzösre szállásolni.

Október 21. 1849. Hauzláp generális az hazájokban visszakívánczókat a hajóra vette (2228 férj és 98 asszony össz. 2326⁶⁶), a hajóra szállás alkalmával rémítő fütyű és kurjongatás illeté Hauzláp Generálist és csak török katonaság által távolítottak el az itt maradók, ottan a Parancsnokság részemről mit sem használt volna, és útnak indultak. Másnap a Török parancsnok (Táborfőügyelő) kívánta tőlem, hogy adnám bé a főző edényeket, csak ekkor jöttem még zavarban, minekutána előtte való nap képes beszédni nem valék, és mostan meg azon hírt vetém, hogy nagyobb részét a réz edényeknek eladták, csak nagy nehezen tudtam megmenekedni a pénzbéli megtérítéstől, mit is szinte Cseh Imre százados úrnak köszönhetek.

November 3. 1849. Elindulánk Sumlára, az útban több kellemetlenségek történte mellett is rendben tarthattam a csapatot, köszönet az illető parancsnok uraknak. Lovtsai⁶⁷ Statióban könyörögtem Kormányzó úrnak, már harmadízben, hogy mentene fel a parancsnokságtól, hanem ezen alkalommal sem sikerült kérésem, csak azon vizsgálatással bocsátott el, hogy mihelelt Sumlára érkezünk, köszönettel fog irántomban viseltetni és másnak fogja átadni a parancsnokságot.

21-ik 9-be 1849. Megérkezénk Sumlára. Itten a Kormányzó úr vizsonti kérésemre csakugyan felmentett 10 hétig viselt terhem alól és átadtam Gabos[!]⁶⁸ alezr. úrnak a parancsnokságot.

Sumlán egyszerre az a hír futamodott, hogy valami Jazmagyi nevezetű osztrák cinkos itt volna vagy 12 magával, mint orgyilkosok, köztünk az ő pokoli tervüket kivívni, főképpen szeretett Kormányzó urunkon. Szokás szerint Vöröstoronyból menekült tisztí bajtársimmal együtt ülénk, és éppen ezen hír futamodása alkalmával együtt voltunk Bíró őrnagy, Fráter Alajos százados 44 éves, Bihar megyei Érselind helyséből. Török Lajos százados 36 éves, Bihar-megye Vánszod helység Koszta Márton százados, Weigli Vilmos százados, Kinizsi István százados, Bodola Lajos százados.

Ezen urakról azt vagyok bátor megjegyezni, hogy ha egy hazának csak egy harmada ily lelkes hű és ragaszkodó fiai volnának, tehát soha se volna egy haza is veszve. Életemnek legszebb idejét sajnos hogy röviden, de örömmel a csatatéren éltem vélek, hol is több ízben hazájukért a halálnak hidegen és bátran néztek szemében, kétséges esetekben nem csüggedtek el és csak egy szent céljuk volt, szabad hazáért élni és minden időben meghalni.

És tüstén tanácskozáink, hogy Kormányzó urunkra ügyelnünk kell, s hogy ha terhére nem fogna lenni, mindennap egy közülünk, azaz a 6 főnt nevezett Százados Urak közül ottan felváltva őrködnek s hogy hír nélkül hozzá senki, bárki légyen is az, bé ne mehessen.

Ez alig gondolva volt, már ki is volt víve. Fráter és Veigli tüstént elmentek a többinek nevében a Kormányzó úrhoz és előhozák néki tervünket, mit is köszönettel fogadott s így fölötte a szigorú őrködés meg volt.

Eljőve azon szomorú idő, hogy kedves Kormányzónktól meg kelne válnunk, mert a kegyetlen sors ötet közülünk egy idegen világrészben hazája küzdéséért számkivetette, de mi azt gondolánk magunkban, hogy már több lehetetlennek vélt dolog lehetségessé vált, talán Kormányzónkkal való együtt maradás is, kit mink szívünkben imádásig szeretünk, sikerülhet és hála az egeknek, a

⁶² Fráter Alajos (1807–1859) 1848. november 16-tól százados az 55. zászlóaljnál.

⁶³ Knall György (1811–?) tüzérszázados.

⁶⁴ Waigli (Veigli) Vilmos számvevő százados az 55. zászlóaljnál.

⁶⁵ Franz von Hauslaub (1798–1883) cs. kir. altábornagy, 1849-ben a magyarországi osztrák hadsereg tüzérségi parancsnoka.

⁶⁶ Török források szerint a hazatérők száma: 3156 fő volt. *Göyünç* 1976. 175. o.

⁶⁷ Ma: Lovecs, Bulgária.

⁶⁸ Helyesen: Kabos Károly.

sors kedveze, mert annyira ostromoltuk az emigratio dolgában hozzánk küldött Achmet Effendi commissárius urat, hogy több ízben a túlságos nyakára való járásunk kő szívét megpuhítá és azon feltétel alatt, hogy mink ott semmi jót nem reménylhetünk, szabadulásról egyhamar ne is álmodozunk és hogy ő eltartásunkra nézve legkevesebbet sem ígérhet, megengedé, hogy követhetjük azt, akitől mink holtunkig megválni, a legnagyobb nyomorban is nem óhajtunk.

Öröm telve jelenénk meg Kormányzónknál jelenteni, hogy kedveze a sors és őtet követhetjük, de mennyire le valánk verve, midőn Kormányzónk úgy nyilatkozza, hogy ő azzal lelkét nem terhelheti, hogy minket minden sors viszontagságainak kitéve magával vihessen, de mi jól megfontolva a dolgot, s előttünk volt mind hazánk, s mind pedig a világ ítélete, hogy mink egy oly férfiút, kit Isten után imádunk, egyedül számúzva a világban bocsássunk, kit eddig a pokoli művektől megőrizve, most annak karjai közé eresztenénk. Itt is megtörtük a követ és Kormányzónk nem tagadá meg tőlünk azt, a világ előtt büszkén mondhatni, hogy őrizzük a magyar nemzetnek egy oly kincsét, amely kincse minden nemzet büszke lehetne, és így a legnagyobb meglepéssel most is szerencsések vagyunk, a legközelebbi körében lehetni.

Ihász alezredes,

az sorokban nevezett vöröstoronyi menekültek nevében is.

IV. Ihász Dániel naplója⁶⁹

Sajó Károlyné Kvassay Júliáé

15 Február Sumláról 1850

Kossuth a katonai laktanyában érzékenyen elbúcsúzott az ott maradottaktól, mi is szinte barátainktól s ismerőseinktől, felraktuk kevés holminkat egy török szekérre, déltájban indultunk; a város végénél fel volt állítva a török katonaság, zenekar játszása közben tisztelgett zászlójuk Kormányzónk előtt, mi pedig szomorúan néztük a hideg udvariasságot játszó Achmet Effeni comediáját és mentünk hideg esős időben és sárban. Estve 10 órakor átfázva értünk a Jeni Bazár (Újvásár)⁷⁰ városkában, hol török gazdánk Ibrahim jó meleg szobára várt, s igen szívesen fogadott.

16. Az átkozott sárban lovagoltunk more patrio⁷¹ emlékezve az Alföld utaira; Kossuth kocsiát előbb 6 aztán 14 bivaly húzta, a vidék szép, de műveletlen. Estve Jaszutepén⁷² Bektes török gazdánk, kandallós szobába vezetett, egy bödönre tett tepsziből asztalt készített s maga is mellénk guggolva hordatta két felesége készítette ételeit: levest olajba sült gombóckákkal és rizzsel, sült pulykát rizzsel töltve, árpa kását, pitát, tatli pitát,⁷³ töltött káposztát, piláfot és főtt körtét; reggelije szintén igen jó ízű; ezen estén Fráter kapitányról tréfás verseket írtunk.

17. Devne konákba⁷⁴ értünk ez két Hánból (fogadóból) áll, egy kis folyócska partján, a vizen néhány malom s egy kőhíd; mi négyen Bíró őrnagy, Áts pap⁷⁵ és Kinizsi Kapitány egy tornácon hálunk; a szél fújtt föl kandallónkon, a grádics feljárását ajtó nem zárta, ablakok csak pokróccal akasztva be s fölül egy nagy lyuk a padlásra, az éjszaka hideg hóvizattal.

18. Reggel indultunk, regényes, de kopár hegyek közt, csaknem estig lovagolva értünk a várnai csataterre; balról esett a Devne vize mocsáros tavával, jobbról nem magas hegyek. Ezekre támaszkodott hajdan seregünk jobb szárnya, hol a horvát bán s az egri érsek álltak. A mocsárba fült a váradi püspök, az elesettek közt feküdt Bátori István. Ulászlót Hodza Janicsár⁷⁶ vágta le, s fejét a

⁶⁹ A kézirat másolata birtokunkban. Itt mondok köszönetet Hermann Róbertnek, aki a másolatot rendelkezésemre bocsájtotta és sok segítséget nyújtott a forráskiadás során.

⁷⁰ Ma: Novi Pazar, Bulgária.

⁷¹ Hazai módra.

⁷² Jasutepe, Bulgária.

⁷³ Édes pita.

⁷⁴ Ma: Devnyam bulgária.

⁷⁵ Ács Gedeon (1822–1887) református lelkész, nemzetőr a szabadságharcban, Törökországban az emigráció lelkésze.

⁷⁶ A janicsár neve a török krónikák szerint: Kodzsa Hizir volt. *Jefferson* 2012. 6. o.

Padischa[!]⁷⁷ mézben tetetve küldte Bruszába Zsübbe Alli⁷⁸ helytartóhoz, ki azt lándzsára szúrta, hordoztatta az utcákon. A csatatéren áll egy kerek halom, úgy látszik, kézzel csinálva, hihetőleg őseink csontjait fődözi, szomorú nap volt, mellyen elestek, de az ország önálló maradt, s volt egy Hunyadia; szomorúbb nap a mienk, hazátlan bujdosóké félig raboké. kiknek elvesztett hazát, és elvesztett szabadságot kell gyászolnunk, s ád-e az Isten az áruló Görgei utódául hú s vitéz Hunyadit.

Estve felé értünk az erős fekvésű, de rossz karban tartott várban, a Pascha lakában szállottunk mindnyájan. Komor érzelmeket szült bennünk a valóságos bezáratás, melly miatt a várost nem is nézhettük meg, s e komorságot a Pascha európais ebéde s villámira hasonlító bora se enyhítette. Ebédre hoztak tészta levest, csirke sültet, halat aspikkal, pörkölt húst mandulával, sült halat, sonkásnak látszó bélest, sárga répát, süllyt pulykát töltve, póréfőzeléket ju[!] szalonna szeletkéekkel, töltött káposztát, piláfot, (*olvashatatlan*), különféle tortákat, jó narancsot, fűgékét, mandulát, mazsolát, gránátalmát, s még más különféle keletiesen készített salátákat; a bort várnai termésnek mondták. Másnap

19. délután a tengerpartig felállított katonaság sorai közt, indultunk a török gőzösbe, melly a kikötőben horgonyozott.

Várna nem szép, mintegy 15000 népességű városocska. Kikötője legjobb a török birodalom fekete tengeri kikötői közt. Búcsút vettünk Európa földétől, talán örökre. Hajónk neve Tárrí-bárrí,⁷⁹ a személyzet mind igazhívőköl volt. Délután indultunk.

Kutahjából elutazásom jegyzéke!⁸⁰

(...)

October 1. 1851. Kossuthnak a Marseilben tartózkodó amerikai consullal egy kis öszve zördülése volt azért, hogy a consul azt írta a hajós kapitányunknak: mondja meg Kossuthnak, hogy az amerikai lobogót compromittálta. Miért Kossuth bosszankodott s haragudott különösen azért, hogy miért izeni az azt egy harmadik által. Egyébiránt Kossuth azt mondá a kapitánynak: ha ő szerintök az amerikai lobogót compromittálta, ő az alatt tovább nem maradhatván, a legközelebbi partra kéri kitételét s majd számolni fog ő tettéért az amerikai népnek. Az Consul bocsánatot kért, de az ők magok viseletét nem feledhetni.

Dél után kezdették katlanunkat fűtni, a nép tódult a partra, a kik csónakon kaphattak csónakon úsztak a fregáthoz s úgy libegték azt körül mint apró kacskák az anyjukat. Több bokrétaikat s koszorúkat hoztak Kossuthnak (többnyire hervadhatlan vörös és fekete virágból csináltakat), egyet a következő verssel, melyet nagy tűzzel mint szinte a Marseilleszt is több ízben énekeltek.

Montagnarde

1.

Puisque l'Union fait la force,
Mortagnards demeurons unis;
Entre nous, jamais de divorce
Pous le bien de notre pays;
Courons ensemble á la conquéte
De nos droits á l'Egalité;
Et s'il le faut, ce jour de fête,
mourons tous pour la liberté.

2.

Réveille toi, Peuple de France
Il en est temps, ou desormais
Tu perdrais ton independance
Et jusques au nom de francais;
Contre toi, l'aristocratie
S'unit aux Cosaques du Don;
Pour ses supports de Tyrannie
Plus de pitié! plus de pardon!
Puisque etc...

⁷⁷ II. Murád (1421–1451) oszmán szultán.

⁷⁸ Bursza az Oszmánok akkori fővárosa volt. Dzsibali, Dzsebe vagy Dzsübbe Ali néven ismert történeti személy. *Eyice* 1965. 208. o.

⁷⁹ Helyesen: Tâir-i Bahrí ("Tengeri Madár").

⁸⁰ Erősen átírva, kihagyásokkal és szerkesztve a szeptember 11-i bejegyzéséig közli: *Áldor* 1870. 34–39. o. Nagyobb szövegűséggel, de hasonlóan számos pontatlansággal és kihagyással kiadva: *Hory Béla*: Egy kiszakított lap Ihász Dániel naplójából. *Jónás Lapja*, 1. (1873) 3. sz. január 19. 17–18. o.; 4. sz. január 26. 26–27. o.

3.

Ils ont lassé la patience
Du peuple qui voulait pour don
Droit au travail, sa recompense,
Oh! desormais plu de pardon!
Contre leur lâche politique
Avant qu'ils n'atteignent leur but,
nous defendrons la Republique
Comme en hongrie a fait Kossuth
Puisque etc...

4.

Ils ont, dans une guerre impie,
Trop entaché notre drapeau,
Dans le pologne, en Italie
Ils ont fait metier de bourreau.
Plus de Pardon! Car à leur guise,
S'imissant en nombre infini,
Ils écrassent Rom et Venice,
Mais il nous reste Mazzini
Puisque etc...

5.

De tant d'affront, de tant d'offense
Pour nous laver malgré nos forc,
Ce n'est point assez de la france
Nous affranchirons l'univers.
Plus de pitié dans cette lutte.
Vengeons nous! donnons nous la main!
Relevons nous! et que leur chute
Sois l'oeuvre de Ledru-Rollin
Puisque etc.

6.

Plus de pitié dans la bataille!
Que ce combat soit le dernier;
Nous ne craignons point la mitraille,
C'est pour nos droits qu'est le laurier.
Mourir en ce jour, c'est Renaître
Glorieux et libre à jamais,
c'est fuir la ferule du maitre,
Et c'est mourir en vrai francis
Puisque etc.
fin.

Számtalanszor éltették Kossuthot, magyarhont az általános köztársaságot, s az Amerikai Egyesült Státusokat; miket mi is viszonzottunk, s induláskor a Marseilli utóját velök együtt felemelt kalapokkal mi is rányomtuk, s midőn a kikötő kapujánál álló tömeghez ért fregattunk, szabad gondolkodású matrózaink, kik már addig is bosszankodtak a kapitányuk gyalázatos gyáva magaviseletéért: nem csak annak tudta nélkül, hanem az első hadnagy tilalma dacára az első árboc kötél létráira felfutottak s emelt kalapokkal háromszor hurrát kiáltottak, s mi ezen a francia néppel zajos tetszésünket nyilatkoztattuk.⁸¹

Marseille egy a legnagyobb, leglátogatottabb kikötők közül. Régi kikötőjében ezer meg ezer kereskedő nagy vitorlás és gőzös gályák állanak, árbocaik sűrűsége roppant erdőt képezve. A régi kikötő torkát zárja egy fogolytartó vár; vízzel körül véve, melynek délfelőli torony bástyája még a régi római korból való. A város nagy s igen szép, utcái szabályozottak, szélesek s egyenesek; egyikét emeletes házat a belvárosban nem is láthatni, még a 3 emeletes is ritkaság; mert ott mind 4–6 emeletes magosak vannak, nem a legújabb ízléssel ugyan, de csinosak. Bámul az ember azon a pazar luxuson s roppant gazdagságon, mit drága boltjai mutatnak. Egész belvárosa a földszinti rész mind ily szemfény vakító drágaságokkal tölt boltokból és kirakásokból áll. Szóval e tekintetben a ki Bécsset látta, még Marseillt nem látta, kivált estve éjjelig, midőn minden utca minden bolt belseje sűrűn szeszlánggal világítva, tündéri látványt idéz elő. Utcái csinosan, célszerűen kövezettek, a szélesebbek fasorral ellátva sétatérül szolgálnak, melyek közül egynek a legmagasabb pontján közepén van egy óriási szökőkút. Vízi növényekkel s fácskával beültetett nagy kő medencéje, mint egy 4 öl átmérőjű, közepén egy öl magasságú emeletes, s ennek közepén sűrűn sok sugárban (összesen mint egy 1 láb átmérőjű) szökik a víz erős zuhogással 2–3 öl magasan. Köz épületei nincsenek az egy börsét kivéve, de kicsinsége miatt é [!] sem Marseillbe illő. Színházai szinte kicsinyek s ócskák. A templomokat, tornyokat az ember észre sem veszi, mert ezek mind a régi időbőliek, kicsinyek, ócskák s tornyaik náloknál alig magasabbak, a templomok a házak között eldugvák. Szép a városnak vidéke. Az éjszakra és délre roppan kiterjedésen fekvő nagyszerű mulató házakkal ellátott kertek nem csak zöldséggel és gyümölcszel látják el a lakosokat, hanem felfrissítő, vidámtó, s pihentető helyül is szolgálnak a kereskedő világ zajától egy kissé menekülni akaróknak.

⁸¹ Lászlónál: „Kossuth a fedezeten emeltebb helyen állva levett kalappal fogadta a tömeg zajos üdvözlését, mi nem szűnt addig, míg csak hajónk az est homályában szemök elől el nem tűnt.” *László* Napló V. 48. o.

2. Reggel nem volt nagyon erős szél, de minthogy oldalt fújt, rendetlen ingadozásba hozta hajónkat: nagyobb része, kik eddig a tengeri betegséget elkerülték, most azok is megkapták,⁸² én még mind eddig erősen állok, s kéntelen vagyok nevetni a nem részeg okádókon.

5. Dél után 2–3 óraker haladtunk a szőlővel beültetett, apró halmoscakából hullámosan összeállítva látszott Malaga-i hegyek mentében. Estve 10 óraker elértük a gibraltári külső erősséget, s 10 ½ óraker az öbölben Gibraltár alatt vetettünk horgonyt.

A következő napokon Kossuthal bé költöztem a városba. A gibraltári garnison ezred tisztikarai által sorban adott estélikre Kossuthal megjelentem, szintűgy a Gubernátornál is Octóber 8-kán. Az estéliek igen élénkek voltak, a borivás túlságosan folyt, úgyhogy már éjjel után nagyobb része az uraknak pityósak voltak, magam sem menthetem nagyban.

6. Kossuthal s családjával a gibraltári hegyi vagy is sziklái erődítést megnézni. E műrekek és roppant nagyszerű, a gibraltári hegynek spanyolhon vagy is a szárazföldi öszveköttetése felőli része belül a sziklába vésett számos galeriákkal (tornácokkal) és ezek öszvesen 260 nagy ágyúkkal vannak ellátva. Legmagasabban fekvő üreg a St. Georges Halle (St. György csarnoka) 6 darab 24 fontossal. Itt neveinket a sziklán felírtuk. Itt csiga lépcsőn a hegy külső részére jutottunk, hol ismét szerteszt a hegy oldalon lejjebb s fellebb a számos nagy ütegű sugár ágyú és mozsár üteget láttunk, egészen fel a hegy közép tetején álló vizsga házig. Bosszankodnunk kellett itt azon, hogy alant szép tiszta üdö van, s mi ködben borulva semmit se láttunk. Jó malagai borral frissítve magunkat kevés pihenés után lefelé szállottunk. Láttunk a hegyoldalán, ütegeknél számos majmokat, hanem feléjük közeledtünkör, csak hamar a bokrost vették menedék helyül. Lementünk egy darabon, egy az aggteleki barlang módjára csöpögő kövekkel alakuló barlangba, mennyire fákllya nélkül meheténk mint egy 30 ölnyire. Láttunk a hegy oldalon a buján növő különös kaktusz fajokat; különösen bámultak a nálunk medvetalpnak⁸³ nevezettet, mely itt vadon 6-10 hüvelyk átmérőjű fává vénül s a spanyoloknak kedves ízű lúdtójás nagyságú sárga gyümölcsöt terem. A város többnyire apró emeletes házakból áll (látása ös Budának emlékéit költé fel bennünk), utcái igen tiszták, kövezettek. Igen szépítik a várost a sok középületek, gyakorló tér, séta tér, mellyen nevezetes két szobor az egyik [...] ⁸⁴ kolosszális álló szobra, ki a várost a spanyolok 6 évi ostroma ellen védte elszántan vitézül, a másik [...] ⁸⁵ mell szobra.

A város népe angol és spanyol, s mind az angolok szépek, mind a spanyolok csinosak. A spanyol nők hasonlítanak termetükre, formájukra a magyarhoni rácokra, többnyire barnák, kerek képűek, erős szemöldökűek, piros poszgasák, zömök termetűek. A fekete ruhát hordják igen nagyon. Sem kalapot, sem főkötőt nem viselnek, hanem a jobb módúak finom, virággal áttört fél nagy kendőt terítnek félig fejükre, mi tükkel oda erősítve szabadon, festőileg foly le vállaikon. A szegények közönséges nagy kendőt borítanak fejükre, a hajdankori nemzeti viselethez hív vén asszonyok pedig, mind egyalakú egyforma szövetű vörös köpenyt hordanak kerek alakú csuklyával, mely felöltő gyanánt mindig fejükön van, a köpeny és csuklya eleje mintegy 5 ujjnyi szélesen fekete bársonnyal van prémezve. A férfiak öltözetén meglepő volt a magyar alföldi alakú pörge kalap, csakhogy ennek felhajtó széle 2-3 ujjnyi szélesen és a kalap oldala fekete bársonnyal van borítva, s bal oldalon a szélére s ennek megfelelőleg a teteje szélére egy-egy fekete bojt van merőn állva varva. Derék öltönyük, magyar szabású rövidujjas, kételejű, többnyire sinor gombolóra. Nadráguk szűk, térdig érő, térdtől bokáig cifrán kivarrott, sallangos nyílású, fakó színű bőr kamaschen, lábán topán. A katonaság igen csinos, tiszta, illedelmes magaviseletű, irántunk különös figyelmet s egyenruhánk iránt tiszteletet mutatók.

Figyelmet érdemlő productum itt a várhegyből fejtett csíkos barna kő darabokból készített aprolékok, mint piramisok, keresztek, ágyúk, broschok, papírnymtatók, gombok, sat. Továbbá figyel-

⁸² Lászlónál: „...háromszor epét hánytam s egy pár óráig gurnyasztottam, s azután többé semmi bajom sem volt.” Uo. 49. o.

⁸³ A medvetalp (latin: Heracleum) a zellerfélék családjának egyik nemzetsége; az évelő növény akár több méter magasra is megnőhet.

⁸⁴ Kihagyás az eredetiben. – Lászlónál: Elliot tábornok. *László Napló* V. 50. o.; George Augustus Eliottról (1717–1790) van szó, aki 1779 és 1783 között védelmezte a franciákkal és spanyolokkal szemben Gibraltárt az amerikai függetlenségi háború idején. Ez a szobor ma már nem áll a helyén.

⁸⁵ Kihagyás az eredetiben.

met érdemel itt még a spanyol vagyis édes krumpli, mely alakjára nézve hasonlít a magyarhoni veres krumplihoz, mert színe mint azé, vörös – t.i. kívül egy arasznyi hosszú, 1-2 hüvelni átmérőjű. Íze olyan forma, hajában sütve vagy főzve, mint a legjobb tök, édes.

Gibraltárral szemközt van Algeзира⁸⁶ spanyol város, melyben egy nagy kő cirkuszban most is gyakran tartanak a nevezte spanyol bika viadalokat. A kert kerítések mind Pelargoniából⁸⁷ szépen nyírdelve, mint nálunk a rendes eleven kerítés.

Nevezetes nálunk [!] még a várórség nagy és szép könyvtára, mely annak egyszersmint olvasó helye.

15.⁸⁸ Kossuthal bé mentünk a Misisippire s onnét én, Török százados, Lemmi, Karádi (K. gyermekei nevelője)⁸⁹ Visoczki⁹⁰ tábornok, Priemsky⁹¹, Lusakovszki⁹² és Koszák⁹³ lengyelek átköltöztünk Madrid nevű angol hajóra (gőzös) s indulánk Southomba[!]⁹⁴

Midőn Kossuthal a Misisippiről Nelson hadnagy kíséretében a csónakra szálltunk s a másik Gőzösré átmenendők, a Misisippi nagy lobogója felhúzatott, a matrózok a kötélletrára felvezényeltettek s vezényletre 3szor hurrát kiáltottak, kalapjokat csóválva, mit a csónakunkon lévő 11 matróz szinte viszonzott s erre a hajón lévők még egy hurrát kiáltottak. Minden hurrá kiáltás után a Misisippin maradt magyarok egy éljen hurrantottak. Ez után Kossuth legközelebbi kísérői, kik közé Lorody⁹⁵ is közbe fúrta magát (a két színű) követtek bennünket. Midőn Kossuthal az angol hajóra felléptünk, a legmagasabb árbocon egyszerre egy nagy magyar lobogó lengett. Utána beléptek kísérői, s igen érzékeny búcsút vettek tőle, családjától s tőlünk, könnyezve mindnyájan. Végre nevekben ajánlotta Berzenyzei Kossuthot mint Magyarország kincsét a hajó kapitányának, s véle érzékenyen kezét szorítva, mindnyájan a rövid idői viszonzlátás édes reménye alatt vissza tértek a Misisippire.

Estve 6 óraker elindultunk közel a Misisippi mellett, melyen ismét hurrákkal s éljenekkel üdvözölték Kossuthot.⁹⁶ Szép látvány volt ez esze az öbölben a tenger rendkívüli foszforossága. Minden evező csapás mint egy tűzvonallátszott a vízen, s a hajó lassította hullám rétegek mint tűzredők nyúltak a hajó mellett két felől. A gőzös kerék lubickolása egész tűz folyamat idézett elő, melynek két szélét a hullám tűrődések igen erős kékesfehér lángot szegték be.

16. Reggeli 4 óraker Kadiz⁹⁷ előtt horgonyt vetettünk. A város pillantala [!] sajátságos s elragadtató. 7 óraker partra szállottunk a város megszemlélésére. Rendes s tiszta utcái meglepők, magas és csinos, mind fehérre meszelt házai bámulásra méltók, minden ablak előtt egy külön vasbalkon (mind zöldre festve) vagyon. Egyszóval házaik egy általjában olyan mint egy igen cifra tornyos Stiglitz-kalitka. A fő temploma nagyszerű, belseje s a legszebb architektúrával bír. Kossuth az angol consult meglátogatta, s addig mi a város nevezetességeit megszemlélve 10 óraker a hajóra vissza térénk; hanem a legnagyobb ideje volt, mert már a nép gyanította s össze csoportoztak Kossuth üdvözlétére. 11 óraker elindulánk.

17. Reggel esős időnk és viharos kezdé lenni, úgyhogy Kossuth családjával újra tengeri betegek kezdettek lenni. Mint egy 8 órára kitisztult, hanem nagy szelünk vala. A Portugallus partok szép

⁸⁶ Algecirás.

⁸⁷ Muskátli.

⁸⁸ Lászlónál: „Kossuth be jött a Mississippire; környezőinek számára megírta az ajánló levelét az Éjszakamerikai Egyesült státusokhoz s ő családjával, Ihász alezredes, Török százados, Lemmi úrral s családjával és szolgálójával, Grezsák Józseffel végre indulandó angol gőzösré. Ugyanezen gőzösré léptek át Wisoczki tábornok, Prsiemzski, Lusakowski és Koszák lengyelek.” *László Napló* V. 51. o.

⁸⁹ Karády Ignác (?–1858) 1848-tól Kossuth fiainak nevelője.

⁹⁰ Józef Wysocki (1809–1873) a lengyel légió parancsnoka, tábornok.

⁹¹ Julian Przyjemski (1821–?), a lengyel légió alezredese.

⁹² Józef Lusakowski (1817–1881), a lengyel légió főhadnagya. *Kovács* 2007. 329. o.

⁹³ Wladislaw Kossak (1831–1918), a lengyel légió hadnagya.

⁹⁴ Helyesen: Southampton.

⁹⁵ Lórody (Eischl) Eduárd (1809?–1858). A forradalom előtt főjegyző Székesfehérváron. 1849. június 6-tól belügyi tanácsossá nevezik ki. 1849 júliusában Szegeden található, feltehetőleg a rendőri osztályon dolgozik. Szemere Bertalan miniszteri tanácsosa.

⁹⁶ Itt is megegyezik a szöveg, csak a személyes névmások vannak Ihászhoz igazítva.

⁹⁷ Cadiz.

látványt idéztek szemekünknek. Még eddég hőse vagyok a tengernek, s nem vala képes vélem még csak symptomáit is megesmertetni a tengeri betegségnek. Dél után mint egy 3 óra tájban szemünk előtt álla Portugália fővárosa (Lissabon), az ő elragadtató környékével. Emeletes fekvése a Tájó bal partján 100 meg száz szélmalomokkal körülvéve bámulatos látvány. Mint egy 4 óraker egy csinos rendőri ladik jött Kossuthért, melyen ő családjával Lemmi, Török és én a part felé haladánk, a város kormányzója Gróf Sabral⁹⁸ a partról a ladikba jött magas vendége üdvözlétére, onnét a Brabanizai⁹⁹ Hotelbe (előbbi Királyi palota) szállásoltattunk. Az nap még az újságokban hirdetve volt Kossuth megérkezése, s a polgárságnak tudtára adták, hogy tegyék kötelességüket. Estve több rendbéli deputatiók, s a francia követ is jöttek üdvözlétére. Későbbben Kossuth nejével és én a gyönyörű estét felhasználva incognitó elmentünk a város megszemlélésére.

18. Reggeltől estvéig kisebb s nagyobb deputatiók jöttek üdvözlétére, sőt még maga Gróf Sabral a gubernátor s külügyminiszter is eljött tisztelkedni; több generálisok, grófok s nagy rendű férfiak szünet nélkül jöttek s mentek. Meg volt híva a színházba több páholyok voltak ajánlva; de miután a nép nagy demonstratiót tenni készült, nehogy a' absolutistikus világ azzal terhelje Kossuthot, hogy agit ad a népnek; tehát elmaradt a színházból. A lelkesedés a népben nagyobb volt mint Marseillesben. A város nagyobb részént öszve jártam, s azt mondhatom, hogy eddég még szebb városot nem láttam. Piacai s séta térei nagyszerűek. 4 nagy színházzal dicsekedik. Hintai és fiakker kocsiak mind 2 kerekű s nyeregből hajtanak, hol 2, hol 1 lovat.

19. Reggel újonnan deputatiók jöttek, de az amerikai követ 8 óraker megérkezett s mondá, hogy már ideje a hajóra menni, így a borzasztó néptömeg között nagy nehezen elérénk a partra, s úgy a hajónkra is. Midőn hajónk megindula a kalapokat s kendőket a levegőbe csóvályatták búcsú jeléül. 2 gőzös tömve néppel egész a tengerre kikísért mindenütt hajónk mellett, a szünetnélküli éljen Kossuth, éljen Magyarország kiáltással. Egész nap tiszta, de szeles időnk vala s a tenger nyugtalan. Szép látvány volt elindulásunk után jobbra tőlünk Czintra,¹⁰⁰ a királyné nyári laka. A Portugatus partokat egész nap láttuk.

20. Napfeljöttkor felmentem a fődözetre Porto városa vala látható; ki kellett volna kötnünk, de a sárga hideg nagyban uralkodott, s így nem vala tanácsos horgonyoznunk. Délutáni 1 óraker megérkezénk a vigói kikötőbe; a város az öböl jobb partján panorámai pillanatot ad, a vidéke mívelt s termékeny, a szemnek nagy gyönyörűségére szolgál. Már ez újra Spanyolországban vagy. Gyümölcsse nemes és sok, alma, füge, szőlő, narancs, citrom s gesztenye. Kossuthal s nevével béménvén a városba, igen jó forrásvizet ivánk. A város közepén van a gyümölcs piarc, ott a kofák közé, senkitől sem esmerve ülénk, s osztrigát evénk még végre Kossuthnak a zsebjéből kesztyűjét kilopták s megcsaltak, beszélni velek nem tudtunk, bosszankodva tovább mentünk, s a hajóra éppen jökor értünk, s folytatánk utunkat. A város kisszerű s piszkos, körül vagyon fallal véve s bőven ágyúkkal ellátva. Az öböllel szemközt van 2 sziget¹⁰¹ hellel hellel mívelve, különben sziklás. A halászat nagyban üzetik.

21. Reggel a fődözetre menvén, égnél és víznél egyebet nem láttam s a Biszkái öbölbe¹⁰² valánk, min a mellett hogy jókora viharoskánk lévén, még is többen, kik már erre utaztak, azt mondták, hogy még ily csendesesen egyszer se utazhattak. Ezen öböl mindég viharos szokott lenni. Szélünk kedvező volt s tele vitorlákkal utazhatánk. Az utasoknak nagyobb része újra lebetegedett, s szobácskáikba visszavonultak. Én a fődözetten a vándormadárkák csicsérgésekkel (mellyek árbocainkra le-leszálltak) mulatám magam.

22. borult, szeles idő, hideg s kellemetlen, még föld most se vala látható. Kormányzó Úr családjával együtt jól érzi magát s följövének a fődözetre 11 óraker földet vevénk észre, de csak a távolba. 1 óraker a Hujszoni¹⁰³ francia szigethez érénk, kellemes vidék. 2 óraker az idő egészen kitisztult, beérénk a Manche Canalisba.

⁹⁸ Luís Maria de Mello Breyner - 2° Conde de Sobral (1807–1876). 1851–1852 között volt Lisszabon kormányzója.

⁹⁹ Helyesen: Braganza.

¹⁰⁰ Sintra, ma történeti múzeum, az UNESCO világörökség része.

¹⁰¹ Valójában három sziget.

¹⁰² Biscayai-öböl.

¹⁰³ Quessant szigete.

23. Szivarozva nézém a napot feljönni az ő pompájával. Kevéssé borult, de hűves reggel; földet újra nem látni. ½ 8 óraker már angol partot, sőt világító tornyot is láttunk, és a Kapitány azzal bízta, hogy d.utáni 3 órára Southamptomban kikötünk. 11 óraker jobbra esett Wuit szigete,¹⁰⁴ balra egy jóforma erősség 2 vörös világító tornyával; tovább Limington¹⁰⁵ városa. Jobbra a szigeten Kis Yarmouth város. A vidéke ezen két partnak elragadtató, hasonlít a Boszporuszhoz. Jobbra, balra a legízlesebb nyári lakai a gazdagabb angoloknak; az industria igen nagy. Jobbra a szigeten látszik egy igen regényes, vidékben a Királyi igazán felséges nyári palotája, hol jelenleg va-gyon. D. után mint egy 2 óraker megérkezénk Southamptomi kikötőbe. A kikötő partja egy kőszén hegyhez hasonlítható, annyira el volt a kíváncsi néptől, kik szünet nélkül tele torokkal hurrázták Kossuthunkat; több magyarok is voltak a nép között. Egy 6 szürke lovas tágas batár várakozott a parton Kormányzóra, melybe mindnyájan bele ülénk, s hakkal¹⁰⁶ haladhatánk a nagy tömeg közt. A város minden harangjai üdvözlék az ő kellemes hangjaikkal a nagy vendéget. Amerre csak mentünk, mindenütt a nép hullámjai között, s annak harsogó hurrázásai kíséretével el érénk a város Majorja házához, hová Kossuth szállásolva vala. Estve felé a városházához kísérték, a legnagyobb hivatalos formával Kossuthot, hol is az adressot által adták neki.

24. Kimennénk Vinchesterbe¹⁰⁷, hol a southamptomi majornak a nyári laka volt. Kossuthné és gyermekei szinte Lemmi és neje bémentek Londonba.

25. Estve nagy Dinée vala rendezve, hol Lord Dudlei Sturard,¹⁰⁸ Gobden¹⁰⁹[!] és nagy szónokai Angol honnak hivatalosak valának; Kossuth az ő remek beszédjével annyira meglepé őket, hogy szájok tátva maradt, s egészen le valának rántva lábokról. Elbeszélé nekik röviden, (de még is 2 óráig tartó beszédjében) Magyarország régi és jelenlegi történetét; mert ők Magyarországot még nem igen ismerik.

26. Kossuth egész nap dolgozott s zárva tartá magát. Klapka,¹¹⁰ Andrassy¹¹¹ és Mendnyánszki¹¹² Londonba mentek.

27. Kossuth, Pulszki,¹¹³ én és Török bémentünk incognito Londonba, szép incognito, már ½ óra alatt az újságok hírlették Kossuth megérkezését Londonba, de azért a nép csendes volt. A Massonberd¹¹⁴ házába szállánk. Kormányzó úr éjjél után 2 óraker jöve haza.

28. Délbe vissza mentünk Southamtomba, hol is estve nagy Banquett adatódott, a vendégek száma mint egy 200 vala. Nagyszerű szónoklatok tartatódttak. A Banquett után az amerikai követhoz mentünk vala 1 óra éjjél után, s onnét 1 óra eltölte után

29. a vas úton ismét Londonba mentünk. Az egész nap lefolyt minden zaj nélkül.

30. A Citibe a városházába fogadtatott Kossuth a legnagyobb hivatalos ceremóniával, hol is az adress a Lordmajor által adattatott neki át. A roppant néptömeg közt csak hakkal vihette a büszke 4 szürke táros [!] (tudni látszottak, hogy kit visznek) a városházáig. A menet közt az ablakok minde-nütt tele nőekkel, kik koszorúkat s virág bokrétákat dobáltak Kossuth kocsijába. Több helyeken pedig a Theimszot¹¹⁵ (ellenségi vagy is a kormány lapot) az ablakokon a lángoktól emészttve tarták ki. A városháza előtt pedig midőn Kossuth szónokolt, egy nagy határral gyűjtottak meg belőle. Estve a Lord Majornál egy nagy privát Banquett tartatott (70 személyből álló), hová a magyarok közül csak is Kossuth és Pulszky nejeikkel valának hivatalosak.

¹⁰⁴ Helyesen: Wight.

¹⁰⁵ Helyesen: Lymington.

¹⁰⁶ Hakkal: 'rést vágva' értelemben használható ritka erdészeti kifejezés. Lásd: *Horváth Károly*: Halok, hajk. *Magyar Nyelv*, 43. (1947) 1. sz. 17–23. o.

¹⁰⁷ Helyesen: Winchester.

¹⁰⁸ Lord Dudley Coutts Stuart (1803–1854) angol képviselő, politikus.

¹⁰⁹ Richard Cobden (1804–1865) angol politikus, képviselő a „szabad kereskedelem atyja”.

¹¹⁰ Klapka György (1820–1892) tábornok.

¹¹¹ Andrassy Gyula (1823–1890) címzetes ezredes, konstantinápolyi követ.

¹¹² Mednyánszky Sándor (1816–1875) alezredes, a komáromi várórség tagja.

¹¹³ Pulszky Ferenc (1814–1894) politikus, Kossuth angliai megbízottja.

¹¹⁴ Algernon Massingberd angol gárdatiszt, Kossuth angol támogatója.

¹¹⁵ *The Times*.

31. Az egész nap csupa tisztelgéssel mind az magyarok, mind pedig az angolok részéről lefolyt. November
1. A párizsi és londoni magyar emigrációt fogadta Kossuth.
  2. Az egész nap deputatiók fogadásával múlt el. Estve későn elment, s éjfél után 2 óraker jött.
  3. A Koppenhági ház¹¹⁶ előtti nagy téren fogadta el Kossuth a munkás néptől az adrest. A nép tömegei Processióval a legnagyobb rendben magyar és angol lobogókkal jövének a megrendelt helyre. Egyik osztálya egy könnyező 2 fejű sast is hozott látásra. Kossuth 1½ órai remek beszédje után (a mint egy 25000 emberből öszvegyült tömeghez) visszatért a nép spalirja¹¹⁷ közt, visszatért Londonba (én vele egy kocsin). Az érezte magát a népből szerencsésnek, ki a kocsi után futva, Kossuthtól kézzszorítást kaphatott; nem törődve azzal, ha a kocsi kereke lábfejen keresztül ment is.
  4. Egész nap tisztelgések a kíváncsi angol néptől. Kossuth egész családjával (dagoretip által) levétetett. Az amerikai követ is ez nap tisztelgésére volt Kossuthnak.
  5. Az angol, olasz barátokat, szint úgy már hosszab időtől itt telepedett magyarokat fogadta, az elsőkhöz egy 1½ órahosszú beszédet tartott. Estvefelé elment az amerikai követhoz. Éjfél után mint egy 2 óraker jött haza.
  6. Az egész nap csendesen folyt le. Kossuth két ízben elment hazulról, éjfél után jöve haza.
  7. Több deputatiokat fogadta.
  8. Több mint 25 Deputatiót fogadott, s azoktól az adresseket átvéve, mint annyi hosszú beszéd- del válaszolt nékiek. Egy női Deputatio egy igen gazdagon aranyozott Bibliát küldte Kossuthnak, egy érzékeny levéllel. Este sok női látogatások Kossuthnél.
  9. Reggel 9 óraker egy belga Deputatiót fogadta Kossuth, kik egy 8000 alá írású adrestot adták által, mire úgy válaszolt, hogy mindnyájunk szemei, kik csak a teremben voltunk, könnyben lába- doztak, s a Deputatio tagja pedig mint a gyermekek sírtak. Egyik közülök kérte Kossuthot, hogy nyúljon kaputjához, hogy eltehesse mint reliquiát, a másik egy levelet nyújtott, hogy fogja meg; egy harmadik kért akármí rongyot, hogy utódjai számára eltehesse, ennek Kossuth egy magyar lobogót adott tulajdon arcképével, midőn a szabadság istene a rabbilincset lábairól letöri; és így mindnyájan kivalának elégitve. Későbbben Kossuth elment, csak is későn estve jött haza.
  10. Kossuth elment Birmingham és Manchesterbe, részemről sokalván a füzetést hon maradtam. Ez nap az új választott Lord Majornak ünnepélye volt. A borzasztó néptömeget csak a Kossuth valaholi megjelenése múlta fölül. A processional majd a félvárost megjárták. A város tanácsosai s nagyjai mind a hivatalos díszöltönyeikben gazdag kocsikon kísérék a Lordmajort. Mind a rendes katonaságból, mind pedig a nemzetőrökből nagy számmal jelentek meg. Ez napi költséggel magyar hont fel lehetne szabadítani, a rabiga alól.
  11. Az időt felhasználva Törökkel egész nap London nevezetességei megnézése után járkáltunk.
  12. Idzikovszki¹¹⁸ ezredessel és Törökkel elmentünk a Berklay sörgyárba. Ottan meg tud- ván, hogy Kossuth környezetéből vagyunk, mindent a mi csak érdekes, a legnagyobb készséggel megmutagattak. Minden helyet, a hol csak Hajnaun ütés vagy öntözés vagy dobás történt a legna- gyobb örömmel mutogatták.¹¹⁹ Ezeknek megszemlélése után egy 30 000 akós hordóhoz vezettek, abból bágyogokba [!] sört eresztettek és megvendégeltek bennünk.
  13. Kossuth ½ 12-re megérkezett Manchesterből. Délután 1 óraker a Hannover Squär Roomban ottan westminsteri, Sauthvarki, lambethi és Finsburyaktól, úgy szinte egy nagy a nőktől is fogad- ta el az adresseket.¹²⁰ Estve 10 óraker a magyarok és lengyelek számára adatott bálba elmentünk Kossuthal, a mely a Guildhallba¹²¹ adatott. A vendégek nagyszerű és elegáns száma Kossuthot, mint királynéjukat oly tisztelgéssel fogadták. Egy órai tartózkodás után visszamentünk szállásunkra.

¹¹⁶ Copenhagen House.

¹¹⁷ Sorfala.

¹¹⁸ Tadeusz Idzikowski (1793–1858), a lengyel légió alezredese.

¹¹⁹ Haynaut 1850 szeptemberében érte az inzultus a Barclay és Perkins sörfőzdében.

¹²⁰ A Hannover Square Rooms népszerű londoni koncertterem és közösségi hely volt. A felsorolt helységek londoni kerületek: Southwark, Lambeth, Finsbury.

¹²¹ Guildhall, a Cityt irányító City of London Corporation épülete.

14. Kossuth kiment egy falura fegyver próbálás dolgában Vetter¹²² altábornaggyal. Én több pajtasaimmal kimentünk a Zoologicus Kertben, hol is több oly állatot láttam, minőket még soha, a többek között egy Nyulsi lovat (Hipopotamus), a milyent Európában 1200 esztendő óta nem hoztak.

15. Egyes angolok és magyarok voltak Kossuthnál.

16. Nem fogadott senkit s titkoltatta honlétét. Ez nap Pulszkyval 1 éves leánykáját keresztelték a szállásunkon. Kossuth volt a keresztapa.

17. Semmi különös, néhány magyarokkal foglalatzkodott a haza ügyében.

18. Reggel 9 órakor a párizsi és londoni magyar Emigrációt fogadta; mellye fogadtatásnak célja az volt, hogy hagynának fel az egymás elleni áskálószkodással, és ármánnyal, mi is annyira ment már, hogy a két legjobb barát is, már egymás ellen áskálódott. Átok van a magyarra, azért nem bologulhat. A bėjött jövedelemből melyet Kossuth vívott ki, egy bizonyos minimumot és maximumot vetett ki. Néhányat a fegyvergyárban alkalmazott, némelyeket pedig egy pionír oskolába helyeztet [!], mely iskolának professorául Talit¹²³ rendelte. Így a mennyire tehetségében volt az Emigrációról gondoskodott, s búcsút vett tőlök.

19. A haza ügyében Vetter altábornagy, Gál¹²⁴ ezredes és más urakkal egész nap elfoglalva, az éj-jelben is, úgy belé merültek, hogy egyszer csak azt vettük észre, hogy reggeli 6 óra vagy, és így

20. ½tre elindulánk Southamptomban, hol is újonnan nagy tömeg nép fogadá Kossuthot. Az amerikai követhoz szólánk, ottan fölöstökömölénk, honnan gyalog a tenger partig sétálánk; a kíváncsi, de lelkes nép mindenütt követe bennünk, míg, egy mindenféle lobogókkal feldíszesített angol társadalmi hajóra bémentünk. Béléptünkör a magyar lobogót is felhúzá a többi lobogók közé. A zenekar egy magyar indulóval kísérete lépteinket, a tenger parton az ágyúk dörgéseikkel visszaemlékeztetének bennünk az elmúlt szabadság harcainkra, s reménylete bennünk ezen jelenet, hogy nem sokára eljövend ezen idő, midőn tulajdon ágyúinkból szinte ily dörgéssel hányhatjuk elleneink közé gyilkoló golóink. Mint egy d. u. 2 órakor megindula hajónk. Az úton mindenütt hangzott a zene. A Város főnökei egész díszöltönyeikben kíséretek bennünk egész egy 2 órányira fekvő városocskához (Chaus á Whight szigetén) ottan a hajó horgonyozott, nagy ebéd, szónoklatok, tánc és más multságok tölteték el az időt estig. Akkor mink kiszállottunk, bevárandók a Haverből¹²⁵ érkező, Humbold nevű amerikai társaság gőzösét, mellyre mint egy 10 óra tájban áttétődünk. Azon igen kellemes társaságot találtunk, részént angolokat, részént amerikaiakat; többek között Lola Montez grófnő¹²⁶ (azon nevezetes táncos nő, s egyszersmint a bajor királynak kéjhölgye, ki is több ízben scandalumok tárgya lón, a mi több Münchenben a nép a házát akarván ostromolni, de ő lélekjelenlétét nem veszve, töltött pistollyal az altánra¹²⁷ lépett, s a népet fenyegetésével lecsillapítá) most vélünk Amerikában utazandó.

21. Még a távolban angol parkokat látánk, de csak hamar eltűntek szemeink elől, és így a nagy óceán kegyelmébe ajánlván magunkat, nyugodtan utazánk.

25. 26. 27. 28. és 29kén 30. szünet nélküli vihar, olykor-olykor oly dühöngő vala, hogy már majd lemondánk jövendőnkéről. Ki tengeri vihart nem látott és nem élvezte, az a veszedelemről nem is álmodhatott. Le írni képtelen vagyok, és csak is azt mondhatom, hogy „quis non scit orare, pirgat ad mare”¹²⁸.

December 1. 2. Az utazók nagyobb része tengeri beteg volt; de én még most is dacoltam viharjainak; hanem azt mondhatom, hogy több ízben voltam a golyók legnagyobb záporában, s el voltam készülve a halálra, de a tengeri vihar egészen más érzelmeket ébresztett bennem, mit is leírni képtelen vagyok. a hajó sok kárt szenvedett.

3. Partot láttunk, és délutáni 3 órakor már-már találkoztunk a Pilóttal (kalauz hajó) (ki bennünket a kikötőbe kíséren). Ez hozott magával a New York város (major) parancsnokától egy levelet,

¹²² Vetter Antal (1803–1882) altábornagy.

¹²³ Thaly Zsigmond (1814–1886) alezredes, Komárom várerődítési igazgatója.

¹²⁴ Gál Sándor (1817–1860) vezérőrnagy.

¹²⁵ Helyesen: Le Havre.

¹²⁶ Eredeti nevén Marie Dolores Eliza Rosanna [Lola Montez] Gilbert (1818–1861) ír származású táncosnő, színésznő.

¹²⁷ Kerti kiülő.

¹²⁸ „Aki nem tud imádkozni, menjen tengerre.” (lat.)

melyben felkérte Kossuth, hogy még azon és a rákövetkezendő napon ne jöjjön bé a városba, mi-nekutána még a fogadatasi készüléket nem végezték bé egészen, és addég szállana ki a városnak átalellenébe lévő szigetre (Staten Island). A hajós kapitány is kapott ily rendeletet.

4kén Éjfélt után megérkezünk a sziget partjára. A kapitány 2 ágyúlövéssel tudatá a part lakóival, hogy magyar hon kincsét, büszkeségét és megváltóját hozá meg, mire a veszteglő ház előtti ágyú 31 lövéssel válaszolta üdvözlét a nagyembernek. Megérkeztek volt már Kutahijai kísérei, midőn Kossuthal partra lépénk, érzékenyen kezét szorított velők; s felvezettek bennünk a számunkra rendelt szállásra a vesztegház orvosa lakába.

A helybeli küldöttség röviden üdvözlötte Kossuthot a szabad parton. Ezután néhány egyén egy-szerű bemutatása után környözöit akarta látni; s néhány barátságos atyai kérdései után, s eltávoztak ezek s nyugodni hagytak. Én azonban és már a többször említett Lemmi, ki a tengert vélem együtt dacolta, soha beteg nem volt, mint egy 3 óraker a házi úrral, ki igen barátságos és mívelt ember volt, egy pompás s a legnagyobb ízléssel terített asztalhoz ülénk, s több poharak ürítése után felelevenyedénk, midőn Gr. Bethlen (Gergely)¹²⁹ ezredes is betoppna hozzánk, minek arcán még a tengeri betegség mutatkozott, de azt csak is hamar egy jó pohár borral elütni iparkodott. Mint egy 4 óraker mink is nyugodni menénk.

5. Ha lehet valaha szépet látni, tehát jöjjön ide szobámba s bámulja a nap felkeltét a tenger mélyéből a gyönyörű fekvésű szigetek közt. Azután bátran mondhatja egy német költő szerént „Wer dies gesehen, kann unbekümmert sterben – denn für das Auge hat er nichts mehr zu erwarten.”¹³⁰ Délben én Kossuthal, s még 2 előbbkelője a szigetnek egy 4 lovas batárban ülénk, s mindelőtt megindulánk. A nép kérésére meg kelle engednünk hamarjába (hol már fel vala állítva a dagereth. instro.) s magunkat le dagereth.¹³¹

V. Válogatott iratok

1.

Az erdélyi hadsereg fővezérsége.

Alezredes Ihász

urnak

Van szerencsém önnek tudára adni, hogy ezennel feldiszesítettük Ön azon érdemeiért, mellyeket a csatáratna a hazának tett, a katonai érdemjel harmadik osztályával; mellynek viselésére addig is, míg az erről szóló oklevél a hadügyministeriumtól megérkeznék, felhatalmazom Önt azon jognál fogva, mellyet erre nézve a nemzetgyűlés küldötteitől nyertem.

Szászsebesen april 9én 1849.

Bem¹³²

2.

Kinevezés

mellynél fogva Ihász József Dániel 55dik honvéd zászlóaljbeli őrnagy az ország kormányzó el-nökének folyó hó 16án 5456 szám alatt kelt rendelete folytán, ez évi márczius hó 28dik napjától számítandó ranggal és illetménnyel, általam alezredesül ezennel kineveztetik.

Debreczen april hó 17én 1849.

ideigl. hadügyminister

Mészáros Lázár¹³³

¹²⁹ Bethlen Gergely (1812–1867) ezredes, az erdélyi hadsereg lovasságának főparancsnoka.

¹³⁰ „Aki ezt látta, nyugodtan meghalhat – mivel szemei már ennél többet nem várhatnak.” Ignaz Franz Castelli (1781–1862) osztrák költő, író. Versének címe: Gedicht auf dem St. Gebhardsberg bei Bregenz.

¹³¹ Innentől László és Ihász naplója megegyezik. Lásd: *Pordán* 1996. 9. o.

¹³² MNL OL R 125 Ihász-iratok 1. d. 5. f. A kiténtetés hivatalos megerősítő levelét 1849. május 6-án írta alá Kossuth Lajos és Batthyány Kázmér külügyminister a hadügyminister távollétében. MNL OL R 125 1. d. 9. f.

¹³³ MNL OL R 125 1. d. 7. f.

3.

Alulírott ezennel tudatni kívánom mindenkkel a kiket [illet], hogy Bem Altábornagy, s Erdélyi Főparancsnok ajánlata s a Hadügyministerium előterjesztése folytán Ihász Dániel alezredes urat, az Erdélyi hadjáratban kitüntetett érdemeinek méltánylatával múlt június hónapban ugyancsak folyó évi június elsejétől számítandó rangilletékkel ezredessé neveztem ki. Minthogy azonban a mint értesülök, a Verestoronyi események folytán a kinevezési oklevél kezéhez nem jutott, annak hiányát jelen bizonyáglevelemmel kívánom pótolni; s Ihász Dániel Ezredes urat folyó évi Június elsejétől számított rangilletékéről ezennel biztosítani. Költ Viddinben September 2ik napján 1849.

Kossuth Lajos

Magyar Ország v. Kormányzója¹³⁴

4.

Zeugnisz (!)

Mittelst welchem bestäigt wird, dasz der Herr Obristlieutenant Daniel Ihász im Laufe des ganzen ungarischen Feldzuges in Siebenbürgen gefochten – wo er zuerst als Commandant des LV. Bataillons sich als ein tapferer und ausgezeichnete Offizier bewährte, als Obristlieutenant beim Angriff des Rothen Thurm Passes sich ausgezeichnet hat, und mit dem ungarischen Verdienstorden III: Classe decorirt worden ist. Ernannet zum Commandanten von Rothen Thurm hat er in der Vertheidigung dieses Passes bis zum letzten Augenblicke seine Schuldigkeit gethan.

Szumlau 12. Februar 1850.

Gewesener Armee Obercomandent

General Bem¹³⁵

5.

„Ha válunk az Isten vezesse,
Szivem távol is szeresse,
Éjszak, nyugott, dél vagy kelet,
Hozzám ha küld esti szelet;

Szárnyán eresztem fohászom
Hozzá rég kedvelt barátom;
S ha sugja, Ihásztól érkezem,
Mondja hogy róla nem felejkezem.

Kutahija Szeptember hó 1. 1851.

hű barátja
Ihász alezredes¹³⁶

¹³⁴ MNL OL R 125 1. d. 29. f.

¹³⁵ MNL OL R 125 1. d. 179. f.

¹³⁶ Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár. Analekta, 2414. Ihász nyomtatásban megjelent másik verse: Ihász Dániel, mint költő. *Egyetértés*, 1907. december 25.

BIBLIOGRÁFIA, RÖVIDÍTÉSEK

- Bodrogi – Borsi* 1987. *Bodrogi Rezső – Borsi Kálmán Béla*: Kossuth rendíthetetlen híve: Ihász Dániel. *Századok*, 121. (1987) 5. sz. 921–961. o.
- Bona* 1988. *Bona Gábor*: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988.
- Bona* 1998–1999. *Bona Gábor*: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–III. k. Budapest, 1998–1999.
- Bona* 2000. *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. (Harmadik átdolgozott, javított kiadás.) Budapest, 2000.
- Csány ir. Csány László kormánybiztosi iratai 1848–1849. I–II. k. S. a. r.: *Hermann Róbert*. Zalaegerszeg, 1998.
- Csorba* 1999. *Csorba György*: Az 1848–49-es törökországi magyar emigráció története. *Hadtörténelmi Közlemények*, 112. (1999) 2. sz. 352–398. o.
- Eyice* 1965. *Eyice, Semavi*: İstanbulun Mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme. *Türkiyat Mecmuası*, 14. (1965) 199–216. o.
- Göyünç* 1976. *Göyünç, Nejat*: 1849 macar mültcecileri ve bunların Kütahya ve Halep'te yerleştirilmeleri ile ilgili talimatlar. In: *Türk–Macar kültür münasebetleri ışığı altında II. Rákóczi Ferenc ve macar mültcecileri*. İstanbul, 1976.
- Gyalókey* 1916. *Gyalókey Jenő*: A nagyszebeni hadosztály felbomlása. *Hadtörténelmi Közlemények*, 17. (1916) 150–187. o.
- Gyalókey* 1930. *Gyalókey Jenő*: A nagyszebeni és vöröstoronyi harcok 1849 március havában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 31. (1930) 161–206. o.
- Jefferson* 2012. *Jefferson, John*: The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad: The Ottoman-Christian Conflict from 1438–1444. Leiden, 2012.
- Kemény* 1991. *Kemény János*: Kiss József levelei, 1847–1849. *Hadtörténelmi Közlemények*, 104. (1991) 4. sz. 140–162. o.
- Kovács* 1909. *Kovács Dénes*: Kossuth Lajos halála és temetése. Budapest, 1909.
- Kovács* 2007. *Kovács István*: A lengyel légió lexikona, 1848–1849. Budapest, 2007.
- László* 1887. *László Károly*: Napló-töredék az 1849-iki menekülteket, internáltakat, különösen Kossuthot és környezetét illetőleg, Törökországban és az Amerikai Egyesült-Államokban. Budapest, 1887.
- László* 2001. *László Károly*: Katonai életéből. Napló, 1848. szept. 25-e és 1851. szept. 10-e között. S. a. r., jegyz. és utószóval ellátta *Pordán Ildikó*. Budapest, 2001. 157–164. o.
- Lukács* 1984. *Lukács Lajos*: Magyar politikai emigráció 1849–1867. Budapest, 1984.
- Lukács* 1986. *Lukács Lajos*: Az olaszországi magyar légió története és anyakönyvei 1860–1867. Budapest, 1986.
- Magyar életrajzi lexikon Magyar életrajzi lexikon. Elektronikus kiadás: <http://mek.oszk.hu/003-00/00355/html/index.html>
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár
- Nazır* 2006. *Nazır, Bayram*: Macar ve Polonyalı Mültceciler Osmanlı'ya Sığınanlar, İstanbul, 2006.
- Nyepokojsickij *Nyepokojsickij, Artur Adamovics*: Az erdélyi hadjárat orosz szemmel 1849. Ford., s. a. r. és a bev. tan. írta *Rosonczy Ildikó*. Budapest, 1999.
- Nyulásziné Straub* 1998. *Nyulásziné Straub Éva*: A Kossuth-emigráció olaszországi kapcsolatai 1849–1866. (A Magyar Országos Levéltár II. Forráskiadványok 34.) Budapest, 1998.
- Pordán* 1996. *Pordán Ildikó*: László Károly beszámolója Kossuth amerikai útjáról. (Kutatási Füzetek 2.) Pécs, 1996.
- Ruhmann* 1942. *Ruhmann Jenő*: Ihász Dániel szerepe az olaszországi magyar emigrációban, *Soproni Szemle*, VI. (1942) 4. sz. 233–256. o.